

Ба 184

184

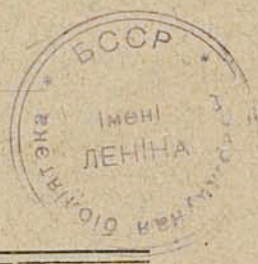
Ба 184

„Загляне сонцэ
і ў нашэ ваконцэ“.

Бел. аддзел
1994 г.

Х А М

(МУЖИК)

АБРАЗ
Э. ОЖЭШКО.

Цэна 70 кап.

ПЕЦЯРБУРГ
1912.

Ин. 184

55242
380

У

П

Выпіс с таварыскае ўмовы

БЕЛАРУСКАЕ ВЫДАВЕЦКАЕ СУПОЛКІ

„Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ“.

(Адрэс: С.-Пetersбургъ, В. О. 6-я лінія 1, кв. 20, издательство „ЗАГЛЯНЕ СОНЦЭ І Ў НАШЭ ВАКОНЦЭ“)

Таварыства мае мэту друкаваць і шырыць выданьня беларускіе і ўсё, што стыкаецца з жыцьцём Беларусі.

Таварыства складаецца з паўнапраўных сяброў і супольнікаў.

Супольнікам можа быць кожны, хто заплаціць у касу таварыства ня менш за дзесяць (10) руб. На гэтыя грошы яму выдаецца супольніцкі квіт.

Кожны супольнік мае права купляць выданьня суполкі с скідкою 20%.

Супольнікі не мешаюцца да гаспадаркі таварыства (не вядуць рахункаў, не патпісваюць вэксельў) і не атвечаюць за яго даўгі.

Кожны супольнік мае права падаваць голас дарадчы.

Ат чыстага спору (прыбытку) кожны год адлічаецца 15% у запасны капітал. З астаўшаеся часці раздаецца ўсім сябруком і супольніком дывідэнд, але ня больш за 8% у год.

Кожны супольнік мае права выйсці с таварыства і дастаць свае грошы назад, калі захочэць. Аб гэтым павінен ён на письме уведаміць за 6 месяцаў да канца года.

Хто хочэ, таму можаць быць выслана поўная таварыская ўмова.

У выдавецтве „Загляне сонцэ і ў нашэ ваконцэ“ (С.-Пetersбургъ, В. О., 6-я л., № 1, кв. 20) можна купляць такіе выданьня:

(Азначэнныя зоркай — выданьня нашы, без зоркі — чужыя, азначэнныя *bis* — выйшлі і польскімі і рускімі літэрамі).

Выданьня беларускіе:

I. Да навучаньня:

* bis Беларускі лемэнтар	цэна 6 кап.
* bis Першае чытаньне Цёткі	» 6 »
* Другое чытаньне Коласа	» 25 »
Kaŋotki katechizm	» 5 »

II. Навуковыя, даступныя для усях:

* Гутаркі аб небі і зямлі з рыс.	цэна 15 кап.
bis Цукер В. Тройцы	» 3 »
bis Гутаркі аб гаспадарцы	» 3 »
* bis Як ратаваць уздутую жывёлу	» 3 »
bis Як бараніцца ад халеры	» 1 »
bis Як рабіць добрыя рамовыя вульлі	» 5 »
bis Зямельная справа у Новай Зэляндыі	» 3 »
bis Аб гаспадарцы на хутары і шнуроу	» 5 »
bis Кароткая гісторыя Беларусі	» 60 »
bis Беларусы і іх нацыянальнае адраджэньне	» 5 »
bis Andrej Babola твораў	» 5 »
bis Як ужываць штучны навоз	» 2 »

15.04.2009

На арыгіналі напісана:

Къ представленію дозволено ва № II778,
С.-Петербургъ 26 октября 1911 года.

За цензора драматическихъ сочиненій

Р е б р о в ъ.

Х А М .

А С О Б Ы :

ПРОНКА РЫБЧИКОВА.

ПАЎЛЮК АКУНЬ - рыбак.

УЛЬЯНА - сестра Паўлюкова.

ПІЛІП КАЗЛЮК - муж Ульяны.

АЎДОЦЬЦЯ - матка Піліпава.

ДАНІЛКА - малодшы сын Аўдоцьці.

АЛЯКСЕЙ МІКУЛА.

МАРЦЭЛЬКА - старчыха.

УРАДНІК.

ПАРАСКА - жонка Аляксея.

ЦЫПРУК - сын Пронкі, гадкоў са два.

Набеты, парабкі, мужнікі, дзеўчаты.

Усё дзеецца ў вёсцы над Нёманам.

А К Т І.

/Сцена предстаўляе: з леваго боку - бераг Нёмана; на узгорку відаць панскі палац з садам; каля самага берагу чоўн, а ў ім сядзіць Паўлюк. Справа проці публікі - у глыбі сцэны - гара, заросшая лесам; дзе-недзе відаць крыжы і магілы. Зверху ракі вадой нясецца гоман і чуваць, як нехта клічэ: "Па-а-ро-о-о-м, Па-а-а-ро-о-о-м." Паўлюк глядзіць у той бок, дзе панскі палац; справа мігацяць андаракі жанок, што ідуць па вадзе з вёдрамі на каромыслах. Пляюць і сьмяюцца/.

Павей, вецер, павей, вецер,

З вялёнага гаю;

Ой, вярніся, мой міленькі,

З далёкага краю. -

Як я маю павеваці,

Калі гай высокі.

Як я маю павертаці,

Калі край далёкі.

/Паміж жанок Ульяна - маладая, здаровая кабета. Паўлюк мае пры сабе рыбалоўныя снасьці: вуды, сеці і др. Гэта высокі, кавісты мужчына, на галаве сівыя валасы, але вочы поўныя блеску, разумны лоб. Ужо пасля заходу сонца. Здалёку чу -

ваць голас жалейкі, - відаць пастух; гонячы дамоў дабытак, ён іграе сабе аднастайную жалосную ноту/.

З ' Я В А І-ая.

ПАЎЛЮК - УЛЬЯНА.

УЛЬЯНА /адыхаўшыся ад жанок, сьпеваючы надходзіць да Паўлюка/. Як маешся, Паўлюк.

ПАЎЛЮК /бытцам с прасонку/. Га!...

УЛЬЯНА. Вочы выглядаеш на бяду сваю...

ПАЎЛЮК. На якую бяду?... Ніякой бяды не бачу...

УЛЬЯНА. Мне-ж гэта ўсё роўна... але, глядзі, Паўлюк, людзкіе языкі ужо разнясьлі, што дзень у дзень сходзіцца вы тут, што возіш яе у чоўні, ды ўсё другое, а яна заўзялася на цябе...

ПАЎЛЮК. Заўзялася?... Калі разнясьлі, то хай сабе разносяць, на тое-ж і языкі... Німа што гукі пустое... шкадаваць трэ ўсіх - найменшага, кожную кузюльку... душу шкадаваць і ратаваць яе ад згубы.

УЛЬЯНА. Мудра, разумна кажэш. Старшы ты за мяне і больш бачыў свету, чым я... Я гэта толькі з добрага сэрца. /Паднімае вёдры, каторыя перш была паставіла і моўчкі адходзіць/.

ПАЎЛЮК /гледзячы ўслед ей/. Ульяна!...

УЛЬДЯНА /прыстануўшы/. А што?..

ПАЎЛЮК /змагаецца з сабой, быццам нешта хацеўказаці; - пасыля, махнуўшы рукой, ціха кажа/. Вось, сірата!... бацькоў шэльмаў мела - душу на загубу аддалі, але жаль, чуеш, жаль... сірата...

УЛЬДЯНА. Сірата, то сірата, але худыя чуткі ідуць аб ей: кажуць, не аднаго палюбоўніцай была, не адны куты выцірала, ведама - панская служанка...

ПАЎЛЮК. Валачашчае жыццё, дрэннае жыццё - гэта бяздольле, і дзеля гэтаго тым болей трэба налецць.

УЛЬДЯНА. Бог з табой, Паўлюк, свой розум маееш... я гэта толькі з сэрца... /Адходзіць/.

ПАЎЛЮК /ківае галавой, задумываецца і глядзіць у старану двара. С паміж дрэў на магільніку выходзіць старчыха Марцэлька, згорбленая; прыкоркнула на камені і пяе, заводзячы: "Павей, вецер, павей, вецер..." Паўлюк слухае. Раптам радасна устае, бо убачыў Пранусю, каторая бегла з гары/.

З ' Я В А 2-ая.

ПАЎЛЮК - ПРОНКА.

ПРОНКА /бяжыць з палацу; дробненькая, чорная,

вялікіе запаўшыя вочы. Адзета у крамніну, па мя-
стоваму; сукенка ў ніз абліта і забруджэна; пё-
стрые устужкі, у вушах тандэтныя завушніцы, на
шыі каралі, на галаве жоўтая шоўковая хустачка.
С-пад хустачкі, каторая потым спадае на плечы,
відаць наплутаныя валасы. Прыбегшы да Паўлюка,
падае на калені каля чоўна і выцягівае да яго
рукі, цяжка дыхаючы/.

ПАЎЛЮК /устае здзіваваны, але рады/. А-а...
прыйшла. ізноў прыйшла...

ПРОНКА /хапаючы яго за рукі/. Ой, міленькі,
бяды на мяне звалілася, такая бяды, што ўжо ня
ведаю, ці вытрываю. Бегла і думала сабе, што кі-
ба толькі ты мяне выратуеш, бо калі цяпер не
прападу ўжо саўсім, то нехай земля пада мной за-
раз разступіцца.

ПАЎЛЮК. А якая-ж гэта бяды? кажы! /Гладзіць
нясьмела яе па галаве/.

ПРОНКА /галасючы/. Кожны мае кагось такога,
да каго у бядзе і нешчасці прыхінуцца можа. Ад-
но мяне сірату безпрытульную Бог на сьвет пусь-
ціў. Гэта-ж і ты сам казаў, калі першы раз ва-
зіў мяне па гэтай вадзе: "Бедная ты, бедная, з
усіх людзей найбяднейшая. Балачашчае жыццё тваё
сіратлівае, благое і грэшнае, хай Бог крые"! До-

бра і лёгка гэтак казаць, маючы хату сваю, і добрыя заробаткі. Гэта зусім што іншае, чым усё жыццё са службы на службу цягацца, чужыя куты выціраць, людскую злосьць цярпець.

ПАЎЛЮК. Але-ж якая бяда, якая новая бяда табе трапілася?...

ПРОНКА. Паны, што меліся за месяц выехаць, заўтра выежджаюць. А я з імі не хачу - прападу, а не паеду... Мне толькі цяпер тут небо разчынілося, як бытцам у сне якім шчасыце паказалася. Не разстануся я з табой, галубе мой, брацітка мой найдаражэйшы, баценька! /Цалуе рукі Паўлюковы; ён злёгка бароніцца, парушэны. Ізноў чуваць кліч: "Па-ро-о-м!" Гоман справа, відаць жанок, што нясуць ваду/.

ПАЎЛЮК /аглянуўшыся/. Вун тудой па ваду ходзяць, убачуць цябе, і хто ведае, што гаварыць пачнуць; хадзём у гушчар!... /Адходзяць у бок, прычым Паўлюк прыкмеціў каралі на шыі Пронкі/. А гэта што?... а гэта скуль ты ўзяла?... кажы, ды хутко - чуеш? кажы! /Трасе яе сярдзіта. Марцэля, смяючыся, хаваецца ў гушчар/.

ПРОНКА /смяючыся/. Дурны, дурны! Табе ў галаве двівы здаюцца... Але гэта ня тое, што ты думаеш!... ніхто іх мне не даў, і не купляла я.

ПАЎЛЮК. То скуль узяла? Кажы!...

ПРОНКА. Гэта маеі пані каралі, але яны мне так да спадобы, што здержаць не магла і ўзяла. Гэта ўжо ня першы раз - я заўсягды іх надзевала, калі паня выходзіла, а мяне запрашывалі у якую кампанію.

ПАЎЛЮК /востра/. Дрэнна ты зрабіла...

ПРОНКА. Вот! Я-ж не украла, ані аткусіла; прыду дамоў і палажу на мейсцы дык знаку ня будзе, што брала я.

ПАЎЛЮК. То што... Але-ж гэта чужое. Я-б не паважыўся чужое крануць.

ПРОНКА /убачыўшы крыжы на магілі/. Ох-ей! Гэта-ж тут магільнік!

ПАЎЛЮК. Дык што, што магільнік? Грэху бойся, а не магільніку.

ПРОНКА. Грэху!... Добра вам казаць - грэху. Каб-жэ было да каго прыхінуцца, на каго аперціся /кідае гарачы пагляд на Паўлюка/, то мо' і патрапіла-б, але я сама не змагу... благое цягне... цягне...

ПАЎЛЮК /бытцам сам сабе/. Не хачу, не пушчу. Далі Бог, не пушчу! /Страшэння парушэнны, голасна/. Ізноў на бяздольле і здзек пойдзеш... І цела, і душы тваеі не дам!... Годзі ты ўжо набадзя-

лася!

ПРОНКА /падскочыўшы, абыймае і вешаецца на яго шы/. А мой-жэ ты міленькі, мой даражэнькі! Каб сто перашкод паміж намі стануло, праз лясы і горы пабегла-б да цябе... А ўсё таму, што ты гэтак шкадуеш мяне. Ніхто і ніколі не пашкадаваў мяне, усе здзекаваліся нада мной. Матка і тая пакінула мяне, а пакуль і была, то чаго я навучылася пры ей... Распусцы і толькі!... А найбольш глуміліся тые, што быццам-то любілі, а ты не глуміўся нада мной, ніколі нічога не жадаў... як бацька родны адносіўся.

ПАЎЛЮК. Нехай мяне Бог сыцеражэ ад гэтаго грэху, каб я з гэтай думкай вазіў цябе па рацэ... Душу тваю палюбіў і ратаваць яе хачу... Ганьбы твай, сорамау твайго і жыцця благога твайго стыдаўся, як свайго... вось што!

ПРОНКА. Ведаю я, ведаю, што ты інакшы, чым другіе, чым усе тые злыдні, што быццам любяць, а па праўдзі на глум выстаўляюць; і дзеля гэтаго я сама далей ісьці у сьвет не хачу, Да ног тваіх прыпаўзла, як сабака, і не пайду ужо.

ПАЎЛЮК. Супакойся, дзіцятка! /Садзіць яе на узгорку і схіляецца над ей/. Супакойся, сцішся!... глянь на гэта неба яснае, паслухай, як вада пье, толечей табе будзе... Можэ і твая душа будзе, так

як і мая, палюбіць гэтае высокае неба і гэтае ціхае сыпеваньне нашага роднага Нёману... Ціха, ціха, ціха!...

ПРОНКА /цалуе яго рукі і плачэ/. Лёгка быць добрым, жывучы гэтак з зямлей і небам, тут сярод лясоў і палёў зялёных, але папробуй там, у горадзі. /Прыхліпываючы/. Каб яны скрось зямлі пайшлі, каб на іх звод прыйшоў на гарады тые, паноў і маю службу сабачую.

ПАЎЛЮК. Гэта праўда, што твая служба - гэта астатняя служба!.. Але не клянi! Чый хлеб ясі, таго і шануй. Ну супакойся, супакойся!.. /Памаўчаўшы/. Ну то хіба павенчаемся. Што... Таварашам табе да сьмерці буду і ніколі не пакрыўджу. Будзеш меці куток свой, хлеба кусок і жыцьцё справядлівае. Ну, што, Пронка?..

ПРОНКА /зрываецца і кідаецца яму ў ногі; ня то са сьмехам, ня то с плачэм; ён яе падымае/.

ПАЎЛЮК. Ніколі мяне да ніводнай жанкі не цягнула, як да цябе. З жонкай нябошчыцай у згодзі жылі, але каханьня ніякаго не было, дый жыла яна ня доўга. А што ўжо пасьля раілі, то да ніводнай ахвота не брала. Ажно неўспадзеўкі, як першы раз у чоўні вазіў, а ты мне сказала пра жыцьцё сваё грэшнае, ўлезла ў галаву мне думка, каб выратаваць

цябе. Пронка! павенчаемся!... Толькі куды ты падзенешся, пакуль шлюб возьмем?

ПРОНКА. Як то куды? Вось ўраз пабягу аткажу службу і за момэнт тут буду.

ПАЎЛЮК. Тут будзеш. Але гдзе падзенешся?

ПРОНКА. А ў цябе! У тваей хаці...

ПАЎЛЮК. Дзіцятка! Беднае ты дзіцятка!... Як жэ у маея хаці жыць будзеш, калі мы перад людзьмі ня муж, ня жонка. Вочы бы табе выгрызлі, і справядліва...

ПРОНКА. Чаму? За што?

ПАЎЛЮК. Бо грах! Пойдзеш да сястры маея Ульяны - там прабудзеш, пакуль заповедзі выйдуць. Вось ўраз пайду да яе і папрашу, а ты схадзі да паноў службу атказаць... /Пронка кідаецца яму на шыю, пасля бяжыць у двор. Ён ідзе да чоўна. Пронка налетае на Піліпа Казлюка, каторы ідзе ад пораму з сёцямі; за ім паказваецца Данілка, меньшы яго брат, 16-ці гадовы хлопец, з жэрдзямі і вудамі, абодва глядзяць на Пронку, куды яна бяжыць. Паўлюк падходзіць да іх. Ульяна выходзіць з праваго боку з вёдрамі і сьпевае/.

З ' Я В А 3-ая.

ПАЎЛЮК - ПІЛІП - УЛЬЯНА - ДАНІЛКА.

ПАЎЛЮК. Слава Хрысту Богу!

ПІЛІП і ДАНІЛКА. На векі вечныя!

ПАЎЛЮК /звертаючыся да Ульяны/. А і ты, Ульяна, ізноў тут! дужэ добра. Згадала ты тое, аб чым я гаварыць буду?... Воля Божая!... ніхто ад яе не ўцячэ: худая, ці добрая - ўсё роўна.

УЛЬЯНА. Мудра гаворыце, але, відаць, аб гэтай дзеўцы хацеў казаць...

ПАЎЛЮК. Але-ж, маю да вас просьбу і прашу вельмі, каб вы ласкава прынялі маю гутарку і зрабілі так, як скажу.

ПІЛІП. А чаго-ж хочэце?

ДАНІЛКА /сядзючы ў лодцы, майструе у ёй/.

УЛЬЯНА /бяручыся ў бакі/. Ну, дык слухаем...

ПАЎЛЮК. Ці я табе, Ульяна, калі нашы бацькі памёрлі і цябе маленькую на маіх руках пакінулі, благім быў братам?

УЛЬЯНА. Вожэчка! А хто-ж гэта кажа?...

ПАЎЛЮК. Ніхто не кажа, але я сам вам сказаці хацеў, што ўсё, што мог для вас зрабіць, зрабіў. Калі ты замуж шла, тры часьці гароду свайго аддаў вам, даў вам карову, дзесяць авечак купіў. Ці я

праўду кажу.

ПІЛІП. Праўду; а хто-ж гэта кажа, што не праўду?... Але і мы для цябе благімі не былі.

ПАЎЛЮК. Не былі і дзеля гэтаго да вас і да вашай мычлівасці з інтэрэсам звертаюся...

УЛЬЯНА. Божухна! А не казалася?.. І то пэўна з гэтай...

ПАЎЛЮК. Так - с Пронкай; ей патрэбен апекун і прыцель... і абещаўся.

УЛЬЯНА. /ламаючы рукі/. А казалася!.. вось і беда!.. Ці-ж гэта для цябе жонка? Не малады ты ўжо не дзяцюк!.. Падумай, Паўлюк, на што табе беда гэта?..

ПІЛІП. Ці вы толькі добра робіце, што с такой жаніцца здумалі? Гэта-ж, ведама, ад дзіцяці на два-рох цягалася, лякайская палюбоўніца - вось і ўсё. Ой, глядзіце, каб бяды не набрацца!..

УЛЬЯНА. Ты-ж наш брат, а тая нема ведама хто, ды яшчэ з гораду - да другога жыцця прывыкшы...

ПАЎЛЮК. Ня бойся! Пашануе мяне і прысягне. А што да таго, якою была, - то німа што. Я палюбіў яе і хачу выратаваць. Загубіла душу, бо ніякой апекіня мела. Ты, што любілі, - глуміліся, а я не такі. Прашу вас, каб вы яе на тры тыдні ўзялі ў сваю хату, пакуль да венца. Сірата яна і не мае, дзе прытуліцца.

УЛЬЯНА /пацягіваючы носам/. Пэўна, калі сіра-
та, то бедная; усё-ж ткі, што бадзяка, то бадзяка...
але калі хочэце...

ПІЛІП. Прыёмем, чаму ня прыёмем. Ці хлеба ня
хопіць, ці хата цесна?... Ня лічылі мы ніколі на ва-
шэ дабро і абывземся без яго!... Вялікая рэч, што па-
сядзіць сабе у нас...

УЛЬЯНА. Мы для цябе ўсё зрабіць гатовы, каб то-
лькі табе добра было!... А ткі боязна!.. /Бяра вёдры
і ідзе, а за ёю Піліп і Данілка. Паўлюк садовіцца у
чоўні/.

УЛЬЯНА /ідучы, да мужа/. Піліп!

ПІЛІП. А што?

УЛЬЯНА. А Паўлюк дык саўсім адмяніўся: здаецца,
памаладзеў. Каб толькі ён бяды не напытаў сабе!

ДАНІЛКА /піскліва/. Здаецца да неба галавой то-
ркнуўся, такі шчаслівы. /Хаваецца паміж дрэў/.

З ' Я Б А 4-ая.

ПРОНКА - ПАЎЛЮК - МАРЦЭЛЬКА.

/З лесу высоўваецца Марцэлька, падпіраючыся кійком.
Гэта старчыха с чырвонымі вачыма, заплыўшымі сьля-
змі, каторыя яна выцірае рукавом. Глядзіць у след
Піліпу і Ульяне, каторыя яе не бачаць; Марцэлька
злосна рагочэ. У той жа час паказываецца Пронка з

леваго боку, засопшыся, с клункам у руках/.

ПРОНКА /абыймаючы Паўлюка за ногі/. Мой ты даражэнькі, мой ты залаценькі, я пры табе, і ўжо назаўсягды!.. Маеш, глянь, як сэрца бьецца!..

ПАЎЛЮК /узіраецца, ці тые ўжо пайшлі/. А ці сказала ты панам, што замуж ідзеш?... /Паўлюк гаворыць памалу/.

ПРОНКА /сьмяючыся/. Кабы не так! Ці сказала?... А паня сказала, што я раблю мэзаланс.

ПАЎЛЮК. А гэта што такое?

ПРОНКА. Паны так заўсёды кажуць, калі чалавек вышэйшага роду жаніцца з ніжэйшай і надварот. Паня казалася: "Пронка дурная, што за мужыка ідзе, такая дэлікатная дзяўчына, да гораду і выгад прывыкшая". /Апёршы галаву на руках, ціха/. Мне гэта і самой у галаву приходзіло. Мужыкоў я ніколі не знала і схамамі не жыла. Сваякі мае, мая радня, як даведаюцца, то адракуцца саўсім ад мяне. Мой дзед меў два дамы, бацька у канцэлярыі служыў, а матка і на фартэпіяні іграла... Божухна, мой Божэнька! У дамоўцы бедная перавернецца...

ПАЎЛЮК /махаючы рукой/. Пустое!.. Паны пустое гавораць, а ты за імі. Якая там твая вышэйшасць?.. С хамамі ты не жыла, то праўда, але с кім ты жыла! С шэльмамі жыла. І сама за імі брыла ў грязь, ды

балота. З іншым жыццём табе іншы розум прыйдзе...

ПРОНКА. Як жыву, першы раз такога чэлавека бачу... Ці ты які пераадзеты ксёндз, ці што?... Ажно дзіва!... /Хвіліну маўчаць/.

ПАЎЛЮК. Але ты, Пронка, апомнішся?... Направішся? Будзеш жыць, як Бог і людзі казалі?..

ПРОНКА. Буду, буду!...

ПАЎЛЮК. Злажы пальцы на крыж і перад гэтым крыжом /цягне яе на ўзгорак да магідкі/ прысягні, што блаж пакінеш, чорту прыступу да сябе не дасі...прысягні!...

ПРОНКА /адварнуўшыся да крыжа са зложанымі пальцамі, пасьпешна гаворыць/. Каб мне так Бог памагаў, каб я па сьмерці Бога так бачыла, каб чорт душы маея так не хацеў, як я буду цябе вечна, аж да самай сьмерці любіць і шанаваць, мой ты галубок міленькі, залаценькі, брылянтовы!...

МАРЦЭЛЬКА /скрытая ад іх, але з боку сярод сцэны на фронці відочная, рагочэ: "Хі-хі-хі!..." /Паўлюк і Пронка спуджэныя аглядаюцца, але Марцэлька ўжо схавалася/.

З а в е с а .

А К Т ІІ.

/Сцена предстаўляе хату Паўлюка. На левым баку вялікае ложка, высока пасланое, а на ім уся ў пярынні лаяныць Пронка; на право ў куце чырвоная альховая шафа - на ей лямпа з высокім шклом, невялічкі блішчачы сымыварчык, набожная кніжка, напханая святымі абразкамі; печ, лава, сталы, два вёдры з вадой. У печы гаршчкі, ў каторых варыцца страва; у куце справа кросны і калаўрот; проста, у глыбі сцэны і на лева - дзверы/.

З ' Я В А І-ая.

УЛЬЯНА - ПРОНКА - МАРЦЭЛЬКА.

УЛЬЯНА /глянула праз вакно у хату, плюнула і пайшла сабе. Праз хвіліну з'яўляецца Марцэлька/.

МАРЦЭЛЬКА /ціха атчыняе дзверы у глыбі сцэны і кашляе/.

ПРОНКА /разбудзіўшыся і пацягаючыся, глядзіць у старану дзвярэй/. А-а!...

МАРЦЭЛЬКА. А! так вы яшчэ сьпіце. А ўжо і падвячорак на сьвеці, мая-ж ты міленькая! Людзі даўно ўжо палалуднавалі і канчаюць у полі работу /падходзіць да печы/. О! Агонь разложаны. Варыцца страва. /Паўзіраўшыся/. У хаці прыбрано!... А хто-ж гэта вам

вады прынёс, гаршчкі паўстаўляў у печ?... /Глядзіць ласа у гаршчкі/.

ПРОНКА /сідзючы у пасьцелі і ляніва разглядаючы свае ногі/. Муж паехаў сёнека з рыбай у горад, а прад выездам прынёс вады, разлажыў агонь і паўстаўляў гаршчкі са страваю у печ. /Злазіць з ложка, - усунула ногі у плоскіе чэравікі; пазевывае, апранае андарак і памаленьку яго завязывае, ўвесь час пацягваючыся/.

МАРЦЭЛЬКА /падышоўшы к ёй/. А добры ён чалавек! Але-ж ты, мая міленькая, пекная, то пекная; ня дзіва, што твой сьвету за табой не бачыць /агледае яе/. Божэнька мой. Ножкі ў цябе бялейшыя, як твар у другой, а вочкі, як пацерачкі, бліскучыя... Міленькая мая!... а сала дасі?... Прышла я, як да родненькай... /Ізноў агледае яе/. А-а! у поясі якая ценькая!... Як тая канапелка!... як якая паненка, сьціснутая гарсэтам!...

ПРОНКА. А ці бачыла ты калі гарсэт?

МАРЦЭЛЬКА. Ці я бачыла гарсэт? - Божэнька мой! Чога я на сьвеці не бачыла?...

ПРОНКА. Ведаеш што, Марцэлька? Пастаў самаварчык - выпьем гарбаты; мой абецаўся прывязьці цукеркаў... Страшэнне мне бяз іх маркотна.../Ізноў пацягваецца/.

МАРЦЭЛЬКА /закраталася і настаўляе самавар.Хвіліну маўчаць/.Ой і я шмат пекнасьці і багацьця бачыла!... Усю сваю моладасьць праслужыла на дварох, а пасья... вось ужо 15 гадоў на сьвеці цягаюся, як старчыха, што жыве з ласкі такіх, як ты, міленькая! Мужычка я - праўда, але яшчэ малой дзяўчынкай да двара мяне забралі, - тамака я наелася хлеба... і бяды.

ПРОНКА /пазіраючы ад часу да часу у люстэрка, што вісіць каля вакна, чэшэ галаву/.

МАРЦЭЛЬКА /выймае з шафы зялёныя шклянкі, лыжачкі, цукер у мяшэчку і ставіць на вакно, усё апаведаючы/. Таму-ж то я адразу і спазнала, хто ты; іншыя, мусіць, не спазналі, а я спазнала.

ПРОНКА. А хто-ж я?

МАРЦЭЛЬКА. Паненка! Ой, ты паненка і дэлікатная і пекная, як каралеўна!... Калі ён цябе браў, я падумала сабе... ось! Божэнька мой, мужык такі просты, а захацелася яму каралеўны. Для мяне дзіўна, што ты пайшла за такога простаго мужыка.

ПРОНКА. Я і сама ня ведаю, як гэта сталася. Сама я ніколі не спадзевалася выйсці за мужыка. Я-ж з добрай сям'і: дзядзька мой аж два дамы меў, бацька служыў у канцэлярыі, а стрыечны брат аблакатам у вялікім горадзі - і багаты, багаты!... Вось, да чаго

прыйшло... Я зрабілася мужычкай і /плачучы/ пры жыццю зыйшла ў мегілу. Ужо для мяне німашака іншаго жыцця, як мужыцкае.

МАРЦЭЛЬКА /пацешаючы ле/. Ну!... годзі!... не плач!... калі муж добры і мілы, то ня згінеш!... Ці мілы. /Нагінаецца і сьмяючыся шэпча ей нешта на вуха/.

ПРОНКА /сьмяючыся і адвертаючыся/. Ой! ой!... Што да гэтаго, то здаецца, быццам яму і дваццаці гадоў німа яшчэ!... /Кажэ нешта Марцэльцы на вуха і абедзье пачынаюць рагатаць/.

МАРЦЭЛЬКА. Ці-ж ты не варта каханья!... Каралеўна! Чыста каралеўна!... Калі нават жонка Аляксея, хоць і найпрыгажэйшая з усей вёскі, пры табе як калода...

ПРОНКА. Ці-ж яна прыгожая? Ён, гэта так!... найпрыгажэйшы з усіх мужчын!... вочы, як васількі, а зубы, калі засьмяецца, быццам с цукру...

МАРЦЭЛЬКА. Можэ-б гэтай салодасьці пакаштаваць?...

ПРОНКА /сьмяючыся/. Можэ-б...

МАРЦЭЛЬКА. Ой! калі ён страшэнны любіцца з сваёй жонкай, а на іншых і не глядзіць...

ПРОНКА. На іншых - можэ, але на мяне!... Каб толькі захацела, - мой будзе!... /П'е гарбату; хві-

ліну маўчаць/. О! нешта грызе мяне ў сярэдзіне, і так на сэрцы ня добра! І якжэ-ж мае быць добра? Каб і німа ведама які, а ўсёж-ткі мужык!... /задумалася/ і... стары - так!... стары! /Закладае рукі над галавой і сядзіць гэтак/.

МАРЦЭЛЬКА /цішком забірае цукер і хавае у торбу/.

З ' Я В А 2-ая.

ПРОНКА - УЛЬЯНА - МАРЦЭЛЬКА.

УЛЬЯНА /уходзіць дзвьярыма у глыбі сцэны і, стануўшы на парозі, кажэ/. Устала?... А я ўжо сюды загледала два разы... Можэ-б ты ўзялася за работу, Пронка? Маю хвіліну часу... на калаўроці пакажу... хочэш?..

ПРОНКА /ляніва/. Цяжка!

УЛЬЯНА /ідучы да калаўрота/. Прывыкнеш!..

ПРОНКА /намалу ідзе і станавіцца ля калаўрота/.

УЛЬЯНА /пачынае прыгатаўляць яго і паказывае/.

ПРОНКА. Не хачу! не хачу! - рукі і ногі баляць. На якое ліха мне прыпатрэбіцца ўмець прасьці? Досі ўжо я напрацавалася, нагаравалася с канешнай патрэбы, а цяпер, калі яе німа, то хай ужо чорт сілы надрывае - я ня буду. /Плюе са злосьцю/.

МАРЦЭЛЬКА /ціха стаіць у куце/.

УЛЬЯНА /виходзячы/. А як сабе хочэш! /Ад парогу/. А добра-б было, каб вы найшлі падаіць кароў. Ці-ж табе ня сорам, што твой сам кароў доіць? Гэта-ж не мужчынская, а жаночкая работа!

ПРОНКА. А табе што? Ня сунь свайго носа туды, гдзе цябе ня просяць. Я ваших хамскіх работ не рабіла і рабіць ня буду!... бывайце здаровы!

УЛЬЯНА. А ты хамамі не лайся! Якое ты маеш права лаяцца хамамі, калі ты сама была чорт ведае чым?... Нам, простым людзям, сорам за цябе, а мужыцкай сермягі мы не саромяемся. Хай саромяюцца тые, што нічога ня робяць, а гультаюць...

МАРЦЭЛЬКА /цягне с паліцы у торбу сала і ціхенька выходзіць с хаты, злосна рагочучы/.

ПРОНКА /кідаецца с кулакамі на Ульяну/. А!... праклятыя мужыкі!...

З ' Я В А 3-ая.

ПАЎЛЮК - УЛЬЯНА - ПРОНКА.

ПАЎЛЮК /уходзіць с торбай і глядзіць здзіўлены на жанок/. А гэта што?... што з вамі?...

УЛЬЯНА. Пронка ня хочэ прасьці, ды яшчэ лаецца.

ПРОНКА. Гэта яна губы распусьціла.

ПАЎЛЮК. Ціха! ціха! /Звертаючыся да Ульяны/.

Калі ня хочэ, то хай не прадзе.

УЛЬЯНА. Эй, Паўлюк, нешта ты жонцы за шмат панаваць пазваляеш!... Глядзі, каб з гэтаго панства бяды якой ня выйшло!

ПАЎЛЮК. Не бядуй, Ульяна...

ПРОНКА /зачыняецца ў каморцы/.

ПАЎЛЮК. Я ведаю, што раблю!... Я яе вырваў з мук не для таго, каб яна ізноў мела муку, але каб ей добра было жыць на сьвеці, бо калі чалавеку дрэнна, дык ён і сам блэгі, а калі добра, і ён добры.

УЛЬЯНА. Эй, Паўлюк... Скуль ты яе ўзяў... Ці ты яе ўзяў ад бацькоў з роднай хаты? Якой яна была, калі ты яе браў?... Людзям губы не завяжэш!... Сыцеражы, каб якое ліха не прычэпілася да яе... Валакіта!... патаскуха!...

ПАЎЛЮК. Чаго, чаго, а гэтаго пэўне ня будзе: яна-ж прысягнула...

МАРЦЭЛЬКА /мігаючы у вакне, кажа па-ціхоньку, сьмяючыся/. Ой, дурны, ой, дурны!...

УЛЬЯНА /махнуўшы рукой/. Ой! што табе з гэтаго дабра ня будзе, то ня будзе!... /Пайшла/.

З ' Я В А 4-ая.

ПРОНКА - ПАЎЛЮК.

ПАЎЛЮК /падходзячы да каморы/. Прануся!... Пронка!

Нешта дам табе! Я прывёз цукеркаў.

ПРОНКА /са злосьцю/. Маю я ад тваіх цукеркі..

ПАЎЛЮК. Ціха! Годзі, дзіцяtko, годзі!

ПРОНКА /выходзіць, нясучы мужыцкую апратку і кідае яе на ложка/.

ПАЎЛЮК /выймае цукеркі с торбы і ў паперцы падае Пронцы/. На, маеш! Прасіла - я і прывёз.

ПРОНКА /кідаючыся да іх/. Ах! якіе смашныя! Даўно-ж я іх ня ела. /Есць і пачынае апранацца/.

ПАЎЛЮК /выймае с торбы іншыя рэчы/. А вось прывёз для Аляксея і Івана цывякі і шнуркі, а для іх кабет пацеркі і хусткі... глядзі, ўраз мусіць і прыйдуць.

ПРОНКА /апрагляючыся/. Вось я і мужычка!... родны бацька не пазнаў-бы мяне, а матка, каб глянула на мяне з магілы, ў дамавіні на другі бок перэварнулася-б. Вось, ужо і па мне! Закапалі мяне на вёсцы і німа мне іншаго жыцця, як мужыцкае.

ПАЎЛЮК. Маеш табе! ізноў дур прыстала!... Дзіця!

ПРОНКА /сеўшы, плачэ/.

ПАЎЛЮК. Табе наклалі глупств у галаву, а ты і паўтараеш. Як паходзіш даўжэй у гэтай вопратцы, прывыкніш. Ну, ціха, Прануся! Німа чаго!... /Выцірае ей вочы і гладзіць па галаве/.

З ' Я В А 5-ая.

/Гоман за дзвьярыма - уходзяць А ў д о ц ь ц я,
А л я к с е й і др./.

АЎДОЦЬЦЯ - АЛЯКСЕЙ - ПРОНКА - ПАЎЛЮК.

ПРОНКА /выцірае хвартухом услончыкі і падае
іх. Аўдоцьцю цалуе у плячо, вітаецца з другімі,
Аляксею кідае жартуючы горсыць цукеркаў і праз
увесь час залечаецца да яго/.

АЎДОЦЬЦЯ /падышоўшы да Паўлюка/. А што, ку-
мок, ці добра табе цяперака?... рад, што ажаніў-
ся? а?...

ПАЎЛЮК. О, добра! І як добра! Чаго хацеў, та-
го і дастаў. Чаму не мае быць добра?

АЎДОЦЬЦЯ. Я сватала іншых, а ты ўсё... не, ды
не! Ці ты хацеў такую, як яна?

ПАЎЛЮК. Хто яго ведае? Я сам ня ведаў, якую
хацеў.

АЎДОЦЬЦЯ /ківаючы галавой/. Глядзі-ж толькі,
каб ня выйшло што благое!... /Глядзіць на Пронку,
каторая залечаецца да Аляксея/. Уселякіх я на
сьвеці бачыла і ведаю адно, што ваўка цягне ў
лес, а вашу цягне да кепства... Старыя вочы шмат
чаго бачылі... Глядзі, Паўлюк!...

ПАЎЛЮК /сумневаючыся/. Прысягала і стрымае .

Бяз Бога да гэтуль жыла і чорт да яе прыстаў, а цяперака ходзіць... У сьвятой кніжцы пішэцца, што Сіон палюбіў Прачыныстаю Дзеву. Можа і яна палюбіць, а Дзева абароніць ад злага...

АЎДОЦЬЦЯ /круцячы галавой/. Усё-ж такі добра, што рад, што здаволены, адно толькі дрэнна, што шчасьце гэта птушка крылатая, а як ёй абарвеш скрыдлы, то і па ўсім!... На волю пусьціць - дрэнна, а ня пусціш - памрэ.

ПРОНКА /да Аўдоцьці/. Што гэта вы так маркотна глядзіце на сябе. /Глядзіць то на Паўлюка, то на старую/.

АЎДОЦЬЦЯ. Са старой маркотна!... гэта ня тое, што вы... маеце аб чым пагаварыць - бачылі і пражылі не мала...

ПРОНКА. А ўжо-ж... Ой, жыцьце. /Пацягиваецца, пагледаючы на Аляксея/. Шмат ёсьцека аб чым гаварыць, адно толькі - ня ўсё і не для ўсіх зразумела... Аляксей, вы трохкі інакшы ад тутэйшых людзей - не чужы для вас сьвет шырокі.

АЛЯКСЕЙ /з гордасьцю/. А не зусім чужы.

ПРОНКА /прыбліжаецца да Аляксея/. Мы у двух - гэта адно, а яны што?... сьлімакі!...

ПАЎЛЮК /пабачыўшы гэта/. Пронка! Падумай аб госьцях!...

ПРОНКА /са злосцьцю/. І гэта госьць - што-ж гэта мне ня можна?

ПАЎЛЮК /мягка/. Можэ-б з'елі чаго?

АЛЯКСЕЙ. Хай ваша жонка раскажэ нам нешта з вялікаго свету!... для мяне гэта ўсё не дзівота, але ўсё-ж такі чалавек любіць успамянуць тое, што бачыў, на што глядзеў...

ПАЎЛЮК /раздае гасьцінцы/.

АДНА С КАБЕТ. Просімо, просімо! - можа аб тым князю, што з вясковай дзяўчыны зрабіў вялікую паню у шоўках і залатых пярсцёнках. /Агледае свае пацеркі/.

ПРОНКА /сэдзючы пры Аляксею, баламутна/. Аляксейка ласы на мае гісторыі...

ПАЎЛЮК /падходзячы - гнеўна/. Паганае жыццё, праклятае жыццё. Каб такога жыцця людзі не зналі. Мне хацелася-бы, каб ты забылася аб тым, што жыла на сьвеці прад прыходам у маю хату...

АДНА С КАБЕТ. Хай Паўлюк не займае часу!...

АЛЯКСЕЙ. Бог з людзей робіць ігрыска: аднаго садзіць высока, а другога нізка!...

АЎДОЦЬЦЯ /ківаючы галавой, разжаленая/. Сьвятая праўда твая, Аляксей!

З ' Я В А 6-ая.

Тыя самыя і ПАРАСКА .

ПАРАСКА /ідучы каля вакна сьпевае/.

Ой, у лузі, у дарозі
Расцвела каліна,
Спарадзіла бедна ўдава
Салдацкаго сына...
Спарадзіла яна яго
У цёмнай ночы,
Дала яму бела лічка
Ды чорныя вочы.

/Скончыўшы, уходзіць/.

АЎДОЦЬЦЯ /да Параскі/. Пекна прые!...

ПАРАСКА. Хай будзе пахвалёны!

УСЕ. На векі вечныя!...

ПАРАСКА. Хусткі ёсьцека.

ПАЎЛЮК. Чаму-ж не маюць быць?... /Аддае пачку -
яна разглядае/.

ПРОНКА /Аляксею, глядзячы яму ў вочы/. Якія
пекныя вочы. І як умеюць глядзець...

АЛЯКСЕЙ /засаромляўшыся, адвертаецца і устае,
а яна сядзіць, нагнуўшыся у яго сторону і вале-
цаецца да яго/.

ПАЎЛЮК /пабачыўшы гэта, хмурыцца і падходзіць

да яе/.

АЛЯКСЕЙ. Ну, аставайцеся з Богам, Паўлюк: нам трэба йшчэ зайсьціся да сталара, пасьля на паром. Апаведаньня паслухаемо другім разам. /Апошніе словы кажэ нагінаючыся да Пронкі/.

ПРОНКА /рагочэ/. Ха-ха-ха! /Усе выходзяць, а Аляксей на астатку; Пронка ўскаківае і бяжыць за ім/.

З ' Я В А 7-ая.

ПАЎЛЮК - ПРОНКА.

ПАЎЛЮК /хапае Пронку за плячо, затрымлівае, піхае на сярэдзіну хаты і зачыняе дзьверы; посьле бярэ яе за рукі і цісьне іх так моцна, што Пронка крыкнула/. Присягала жыць па Божаму, а дурства ў галаве.

ПРОНКА /вырываючы рукі/. А!...

ПАЎЛЮК. Присягала?

ПРОНКА /са злосьцю/. Ну, дык што?...

ПАЎЛЮК. Аткаzywай хутчэй! Хутчэй аткаzywай! Присягала?...

ПРОНКА /гледзячы на яго, памалу меняе выражэньне твару/. Эй, Паўлюк! Як табе прыгожа з гэтым гневам? Падабаешся ты мне!... памаладзеў. /Кідаецца яму на шыю/. Міленькі!... мой брылянцік!

ПАЎЛЮК /суро́ва/. А аб грэ́ху ня думаеш? Сап-
раўды ня думаеш?... Аляксе́я палю́біла?... Кажы, але
то́лькі праўду!

• ПРО́НКА /сьмяю́чыся/. Дурны!... Вось е́шчэ! Хай
гэта́го ха́ма чэ́рці! Так ё́н мне ў га́лаве, як пра-
шлагодня́я зі́ма. Яму́ мужы́чкі пахну́ць. Не яго́ я лю-
блю, а цябе, Паўлю́чок, мой ты мі́ленькі, мой дара-
жа́нькі!...

ПАЎЛЮК /супакоі́ўся і гладзі́ць яе па га́лаве/.
Ну, добра, добра, добра ўжо!... Каб то́лькі бяз
грэ́ху.

ПРО́НКА. Можа́-б ты з'е́ў чаго? /Сядае́ і гры́зе
цуке́ркі/.

ПАЎЛЮК /падні́мае кні́жку, каторую́ перад гэ́тым
Пронка́ ненаро́кам скі́нула на зямлю/. З'ем па́сьля...
ця́перака не га́лодны... але́ я маю́ да ця́бе, Пронка́,
адну́ про́сьбу, ды́ не маю́ адва́гі.

ПРО́НКА. Я для́ ця́бе, Паўлю́к, усё́ зра́блю, ка́лі
па́траплю... /Гры́зе цуке́ркі/.

ПАЎЛЮК. Ну, ка́лі ўжо́ ты та́кая до́брая, то, бу́дзь
ласка́ва, навучы́ мяне́ чыта́ць: я ўжо́ даўно́ ха́цеў
пра́сіць ця́бе. Вось то́лькі гэта́го за́відую та́бе і
і́ншым, што уме́еце на кні́жцы Па́на Бо́га хва́ліць. Ця́-
га́цца па сьве́ці я не лю́біў, ды́к і нічо́га ня веда́-
ю, а ў кні́жках аб усі́м на́пісана. Ка́лісьці́ я кры́-

ху разбіраў літэры, вучыў мяне адзін,- але ўжо забыўся, а цяперака з жонкай і гэта шчасьце узяў у хату. У кніжках ёсьць шмат спосабаў, каб зрабіць душу людскую беленькай, як галубка.

ПРОНКА. Глупства душа, глупства галубка, але што па кніжках цікавыя гісторыі апісваюць,- гэта праўда, і, калі хочэш, пакажу. Купі толькі лямэнтар.

ПАЎЛЮК. Куплю, далібог, куплю, але і на кніжцы можна - хаця-бы і на гэтай. /Бярэ с шафы кніжку, разсыпаюцца сьвятыя абразкі/.

ПРОНКА /паднімаючы адзін/. Бачыш гэтаго анёлачка?... Гэта памятка ад аднаго лекаля, ў каторага я на сьмерць была ўлюбіўшыся у Гродні.

ПАЎЛЮК /нахмурыўшыся/. Пакінь ужо, пакінь гэтыя паперкі!... паганьне яны, як ітваё даўнейшае жыцьцё...

ПРОНКА /са злосьцю/. У цябе дык усё паганьне... а абразок лекны. /Прыгледаецца да абразка/.

ПАЎЛЮК. Ну, пакажы!- Абецала навучыць...

ПРОНКА /грызе цукеркі/. Дай кніжку і глядзі: /паказвае яму/. Вось гэта першая літэра: "а", паўтары - "а"!

ПАЎЛЮК /падыймае высока брові, моршчыць лоб, падыймае губы, а рукі пад сталом на каленках так

ламае, што аж суставы трэшчаць/. "а", а гэта, а гэта?

ПРОНКА /грызучы усё цукеркі/. А гэта "б" - "о" - "г"... /Паўза/.

ПАЎЛЮК /як вышэй/. "о"/Абмыліўся/. Бачыш, Пронка, я да гэтаго не прывыкшы, але, пачэкай, міленькая, крыху, і я прывыкну... /Чытае/.

ПРОНКА. Осць дурны!... кажа "а", калі - "о"... осць!... мужыцкая галава!- Такі ты да чытаньня, як вол да карэты.

ПАЎЛЮК. Ну, Пронка, ня гневайся: я прывыкну пасыля, а цяперака ты, можа спаць хочэш ужо, таму што вло да цябе прыступае... Я пайду на рэчку, а ты прыпільнай вчэру... Дзякую, табе, Прануська! /Злажыўшы кніжку, кладзе яе на мейсцы/.

ПРОНКА. Вчэру прыпільную, але, што да кароў, дык даіць іх ня буду, а так сама і ваду насіць... /са злосьцю/.

ПАЎЛЮК /узяўшы шапку/. Ну, ну, глупства...хай сабе будзе па твойму, каб толькі табе добра было і каб ты сама была добрай!... /Пайшоў/.

З ' Я В А 8-ая.

МАРЦЭЛЬКА - ПРОНКА.

ПРОНКА /хвіліну кратаецца каля печы і сьпевае/.

А К Т ІІІ.

/Паміж другім і трэцім актам праходзяць тры гады. Сцэна прадстаўляе тую самую хату Паўлюка, відаць толькі што даўно яе не прыбіралі: усё страшэнне запусчана. Німа люстэрка, скромная пасыцель; у куток сьмяцьцё. Пачынае вечарэць/.

З'ЯВА І-ая.

ПАЎЛЮК - УЛЬЯНА - ПІЛІП - ВУРАДНІК - ДАНІЛКА.

/У атчынених дзвярох, праз каторыя чуто, як падае дождж і вьне вецер, стаіць Паўлюк; у аднай руцэ ён трымае люльку, пыкаючы з яе, і што мінуту падносіць яе да губ, пасыля адыймае і апускае з ёй руку. На падворку гаманяць, здалёку чуцен крык: Па-а-ро-о-ом!" Паўлюк, нахіляючыся, глядзіць. Відаць, як Піліп і Данілка бягуць, а праз момэнт чуто, як пад'ежджае брычка пад дзверы хаты. Уходзіць вураднік у мундверы з гувікамі і хворменнай шапцы; за ім Піліп і Ульяна/.

ПІЛІП /падыйшоўшы да Паўлюка/. Дзевяр ня гнейвайся на нас, калі ласка, але мы цяперака Пана вурадніка праз рэку перавозілі і ўсё яму расказалі.

ПАЎЛЮК /кіўком галавы вітае вурадніка і с тры-

дом гаворыць/. А што вы гэтаму пану казалі.

УЛЬЯНА. А што гэта валакіта...

ПІЛІП /перэпыняючы/. Што Пронка недзе падзелася і столькі часу німа. Трэба-ж даведацца, што з ёю?...

ПАЎЛЮК /востра, са злосьцю/. Чорт вас за язык цягнуў!...

ПІЛІП /скрабучыся ў галаве/. Я можа-б і не казаў, але Ульяна пачала...

УЛЬЯНА. Але, але!... Пане вураднік, у-цекла.

ВУРАДНІК /равглядаючыся па хаці/. А што, Акунь, жонка табе, чую, прапала, сбежала, што-лі? Прапала? А можа-б быць яе гдзе убілі, ці патанула, га? А чаму столькі врэмені паліціі у управленне не даляжылі? Можа-б пашукалі і знайшлі...

УЛЬЯНА /кланяючыся вурадніку у ногі/. Справедліва кажэ пан вураднік.

ВУРАДНІК. А ён не жалее. Пекная кабета сбежала, а ён нічоў. Стыдна табе! /Сьмяецца/.

ПАЎЛЮК /перэпыняючы яго сьмех/. Яна не ўцякла, не ўтапілася, ніхто яе не забіў... Да сваёй радні пайшла...

УЛЬЯНА /цененька/. Ага!... да радні пайшла, німа ведама толькі, калі вернецца...

ПІЛІП /засычэў за жонкай/. С-с-с-с!...

ПАЎЛЮК. Паліцію я не паведамляў і паведамляць ня буду, бо тут ніякая паліція не патрэбна. Я сам яе паліція.

ВУРАДНІК /нездаволены/. Вось, які горды!...Сма-
трі!... Ты ей, заціт, разрэшэнне дал?... А?

ПАЎЛЮК /цвёрда/. Даў.

ДАНІЛКА /каторы пры славах вураднік з'явіўся
на парозі, сьмяецца, закрываючыся рукамі/.

ВУРАДНІК /гнеўна, апранаючы шапку/. Ну, калі
так, то мне тут нечэво дзелаць. /Да Данілкі/. Ну,
паезжай. /Пайшлі/.

ПАЎЛЮК /да выходзячых Піліпа і Ульяны/. А вы
трымайце явыкі за зубамі, бо хаця я і спакойны,
гнеў свой паказаць патраплю. Якое вам дзела, што
яна пайшла і калі вернецца? Калі-б яна і зрабіла
нешта благое, дык мне, а не вам, вось што! Але яна
нічога дрэннага не зрабіла. Пайшла да радні і з
маім пазваленнем пайшла. І маўчыце. Каб я ніколі
ня чуў вашай гутаркі аб ей!... Чуеце?...

УЛЬЯНА /затрымаўшыся на парозі/. Ой, Паўлю -
чок. Мусіць ты нас зусім ня любіш, калі над намі
так здзекуешся і ўсё праз тую самую шэльму.

ПАЎЛЮК. Ня здзекуюся я над вамі, а толькі пра-
шу і наказываю, каб вы не рабілі таго, што мне ня
люба!... а яна пайшла да радні, маючы мае пазваленне-

не, і мне добра ведама, калі вернецца. /Адвертаецца і ідзе у глыб хаты/.

УЛЫЯНА /выходзіць, махнуўшы рукой/.

/Вечарэе; праз прачыняныя дзверы падае свет з суседняй хаты; праз ваконца заглядае месяц. З далёку далетае брэхня сабак. Крыху пачэкаўшы, чутны цяжкія крокі; уходзіць скорчэная Аудоцьця і сядзе нізка каля Паўлюка, каторы сядзіць у куце на скрыні; сьвет ад месяца падае на іх абадвох/.

З ' Я В А 2-ая.

ПАЎЛЮК - АЎДОЦЬЦЯ.

АЎДОЦЬЦЯ /доўга маўчыць, пасля шэпча/. Паўлюк!...

ПАЎЛЮК /быццам спрасонку/. Чаго?... Хто гэта?...

АЎДОЦЬЦЯ. Чаго гэта ты, Паўлюк, сядзіш усё ў хаці, як той вартаўнік? Чаму ты тут адзін, як той пень, тарчыш і вочы толькі вылупляеш? Пайшоў бы ці да людзей, ці лажыўся-б спаць, а то вось ешчэ падумаюць, што ты звар'яцеў, ці нешта на цябе нашло. Чуеш, Паўлюк?... Выглядаеш ты, як-бы табе да сьмерці тыдзень астаўся...

ПАЎЛЮК. Чаго ты хочэш ад мяне, Аудоцьця? Чаго ты прычалілася да мяне, як тая смала. Калі за-

хачу, то ўсю ноч так прасяджу, а табе якое дзела?.

АЎДОЦЬЦЯ. Вось і не прасядзіш! Я табе так марне згінуць не дам! Ці мала я хворых бачыла і выратавала ад сьмерці. і цябе выратую... /Пачэкаўшы, пахіляецца да яго і ціхенька гаворыць/. Паўлюк, а я табе нешта скажу аб Пронцы, чуеш? Тры тыдні ужо будзе, як Аляксей бачыў яе у горадзі...

ПАЎЛЮК /перэпняючы яе/. Мне не патрэбны ніякіе весткі аб ей, - я сам усё ведаю... да радні сваёй пайшла.

АЎДОЦЬЦЯ /устаючы/. А-а!... але-ж холадна ў цябе ў хаці! Мусіць дні са тры не палена ў печы?... /паўза/. Ці ты еў што сягонья? Мусіць нічога, бо і ў печы агню не было. Ну, дай хаця сернікі! Распалю агонь і вячэру прыгатую. Ой! стары ты, а дурны!... Давай сернікі!... Гдзе сернікі?

ПАЎЛЮК. Ці я ведаю?... Пашукайце самі, будзьце ласкавы.

АЎДОЦЬЦЯ /шукае у цёмнай хаці - на печы, на сталё, на лавах; шукаючы кляне/. Каб іх палярушкінуў!... Каб яны скруціліся!... Каб іх хвароба, тых сернікаў... /Знайходзіць сернікі і паліць лучыну, крыху пачэкаўшы, кажэ/. Вось і агонь!... Будзе і вячэра, і цяпло, і весела у хаці... З'емо заціркі з салам, пагукаем. Бульбы чысьціць ня буду - не

насыпела-б і да ночы. Усё зраблю, каб толькі цябе вылячыць ад гэтай паскуднай хваробы!... і вылячу - не такіх я вылечывала!... Задала табе гэтая шэльма, але я і гэты смутак адроблю...

ПАЎЛЮК /ледзьве блиснуло ясьнейшае полыме, ён падскаківае да яе і вырывае лучыну/. Не паліце агню!... Далібог, агню не паліце!...

АЎДОЦЬЦЯ /астаўбянеўшы/. Чаму?... Звар'яцеў!... далібог, звар'яцеў! Да чаго ты цяперака падобны.. Каб ты пабачыў сам сябе, то спудзіўся-бы...

ПАЎЛЮК. Не паліце агню!... Змілуйцеся, не паліце!

АЎДОЦЬЦЯ. Чаму?...

ПАЎЛЮК. Не пытайцеся. - Толькі, будзьце ласкавы, не паліце агню!... /Крыху пачэкаўшы і перавёўшы дух, - цішэй/. Мне здалося, што гэтая яна стаіць ля печы і распалівае агонь.

АЎДОЦЬЦЯ /плюнуушы/. Цьфу!... Згінь ты, прападзі!... /Думае, падпёршыся рукой, посьле падходзіць да Паўлюка, каторы сядзіць пад вакном і шэпча яму/. А Аляксей вестачку аб ей прынёс...

ПАЎЛЮК /цывёрга/. Мне ніякіх вестачак аб ей ня трэба! Да радні сваёй пайшла і з майго дазвядзеньня.

АЎДОЦЬЦЯ /са злосьцю/. Ці ты, Паўлюк, дурыш сям сябе, ці другіх хочэш ашукаць?... На што гэтая гу-

тарка, калі ўсе добра ведаюць, што яна не да радні пайшла, але уцякла ад цябе с тым панскім лякаём... Я і сама не раз і не два бачыла, як яна да двара бегала, а калі не было як пабягчы, то паснлала гэтую шэльму, Марцэльку. Гэтаго лякая я так сама бачыла - с кручэнымі валасамі і у сурдуці... Ад яго нясло чымсьці такім - ні то бобам, ні то елкім салам... Марцэлька казалла, што гэта парфумы і памада... Чорт яго ведае... Пронка панічом яго называла; скакала з ім у палацы, калі паноў не было, і наскакала табе і сабе бяду. Ты тады быў на раце - лавіў рыбу і ў горад вазіў... /Момэнт маўчыць/. Падраварыў яе той лякай, - казаў, што забярэ яе ў горад, будзе яе на танцы і усюды вадзіць; яна і паляцела за ім. А ты выдумаў радню... Да радні пайшла!.. Табе здаецца, што ты іншых здурэш, а ты сам дурны. Мы ўсе маўчалі і думалі, што паразумееш, а ты ўсё сваё...

ПАЎЛЮК /крыху пачэкаўшы, глуха, памалу/. А прысягала...

АУДОЦЬЦЯ /крыху пачэкаўшы, не спакойна/. Ці ж ты і запраўды толькі цяперака ад мяне даведаўся?

ПАЎЛЮК /пачэкаўшы/. А прысягала...

АЎДОЦЬЦЯ. Баба сваё, а чорт сваё. Што хочэш, чэлавечэ, кажы, а ён толькі дзівуецца, ды дзівуец-

ца... Чаго ты здіваваўся?... /памаўчаўшы/. Ты Паўлюк, перажэгнайся вялікім крыжэм, плюнь на гэта шэльму і на стараму ціхенька, спакойненька пачынай жыць. Маеш сваю хату, рэмесло маеш, сякіе-такіе грошы і чаго табе марноціцца і убівацца... Ой-ой-ой! Каб гэтак усім было, як табе!... Плюнь на ўсё гэта!... Ні адзін чалавек без бяды не пражыве - вось, у Карусі пала карова; у Мікулы сьвіньні пахварэлі; або ўзяць Панаса - сын зрабіўся разбойнікам, а у Івана - конь як закульгаў, дык і цяпер кульгае. А твая беда!... Незнаёмую валакіту выцягнуў з балота і хацеў, каб яна добрай была... Чортава дачка вярнулася да свайго бацькі - чорта.

ПАЎЛЮК. А ведаеце, кума, што ў ваўсім, што сталося, мая віна!... Ні чыя іншая, а мая толькі. Перш-на-перш, мала ад ей малітвай і навукай чорта адганяў, а другое - калі пазнаў яе характэр і дагадываўся аб лякаў гэтым, не перэстаў пакідаць яе адну у хаці. Трэба было лепш яе пільнаваць, а так яна цяперака, дзякуючы мне, прапала; я загубіў сябе і яе. Ёшчэ яна можа нарекаць на мяне, ня то, каб я меўся на яе нарекаць...

АЎДОЦЬЦЯ. Здурнеў... Чыста здурнеў!... Як я бачу, то я сягоньня с табой да ладу не дайду... Шкада языка. Пайду я да сваіх - хлявы зачыняць, а

ты кладзіся спаць. Можа Бог верне табе розум, а я заўтра вагляну да цябе, бо хоць ты і здурнеў, але жаль цябе... /Выходвіць і зачнняе за сабою дзверы/.

ПАЎЛЮК. /доўга сядзіць, нахмурнуўшыся, пасля, паўвіраўшыся на дзверы, ці зачннены, бярэ с шафы кніжку, кладзе яе на сталае, запаліўшы раёнай лямпу, і, сеўшы, па-малу пачынае чытаць/.

З ' Я В А 3-ая.

ПАЎЛЮК - ПРОНКА.

ПАЎЛЮК. Па-лю-бі Ма-ры-ю, бо я-на ёсць бра-май да не-ба!... /Пачэкаўшы/. Ой, каб-жа гэта чалавек на сьмерці увайшоў у гэтую браму!... /Пачэкаўшы, перажэгнаўся і злажыў рукі на каленах/. Божа міласэрны! Змілуйся над яе грэшнай душой!... /Са сьлезамі/. Змілуйся над яе грэшнай душой./У трубе завывае вецер; брэшучь сабакі і раптам ціха скрыпнулі дзверы і чутна крокі у сенцах/.

ПАЎЛЮК /падыймаючы галаву/. Хто?... Хто тутак?... /Да сябе/. Мусіць зноў Аўдоцьця./Крокі чутны ясней. Паўлюк устае, адчыняе дзверы і пытаецца/. Хто тутак?... /У пацёмках чуцен голас:/ "Гэта я!...

З ' Я В А 4-ая.

ПРОНКА - ПАЎЛЮК.

ПРОНКА. Гэта я - Пронка!

ПАЎЛЮК /хапаючы яе за абедзве рукі цягне, да
лямп/. Ты?... ты?... ты!...

ПРОНКА /у мокрай хустцы, у падзёртых чэрамі-
ках, трасучыся ад холаду/. Я!... ня гневайся!...

ПАЎЛЮК. Вярнулася, а я і не спадзеваўся ...
Сперша спадзеваўся, а пасля страціў надзею...

ПРОНКА /адступаючы да дзвярэй/. Калі можна
мне застацца, то добра, а калі не, то я сабе ўраз
і пайду.

ПАЎЛЮК /сьмяючыся/. Вось, дурная! Распранай-
ся хутчэй, а то йшчэ захварэеш ад гэтай макраты.
/Зрывае з яе хустку; яна астаецца у падзёртым ан-
дараку і старым мужчынскім пальтоці. Ад холаду
зубы яе ляскаюць; ён садзіць яе на лаві і стано-
віцца прад ёй/. Такі вярнулася... такі зноў выр-
валася с чартоўскіх капцуроў. Пазнала такі, гдзе
яе дабро і збавенне. Ой, мая-ж ты бедная, мая
нешчаслівая! Вось ўраз-жэ распалю агонь, дам га-
рачаго крупніку і прыгатую гарбаты... сагрэешся
і лепш табе стане...

ПРОНКА. Ой!

ПАЎЛЮК. А што? Пэўне хворая?... Пэўне у сярэ-

двіні баліць. Шмат бяды, мусіць, спазнала!... Ёраз агонь будзе і ўсё будзе... Трэсак німа... каб іх! ... у сенцах пакінуў!... пачэкай крыху! /Хочэ бегчы/.

ПРОНКА /ускаківае/. Ой! Ня йдзі туды, ня йдзі.

ПАЎЛЮК /са страхам/. Чаму?

ПРОНКА /трасучыся і ламаючы рукі/. Ой! што я зраблю? што з гэтаго будзе?... Калі у пацёмках пойдзеш, то наступіш і задушыш, а калі са сьветлом, то пабачыш і ёраз-жэ мяне прагоніш! Што мне нешчаслівай рабіць?... Што з гэтаго будзе?... Божаўка! Прачыстая Дзева! Ратуйце мяне, бедную!...

ПАЎЛЮК. С чаго што будзе?... на каго я тамака наступлю?... Хто тамака ёсьць у сенцах?...

ПРОНКА /перамогшы сябе/. Дзіце.

ПАЎЛЮК /астаўпянеў, пасыля, як аўтомат, падыходзіць да стала, бярэ лампу і ідзе у сенцы/.

ПРОНКА /сачыць непрытомным паглёдам ва ім і ва кожнымі яго рухамі/.

ПАЎЛЮК /праз момэнт вертаецца; ня гледзячы на яе, кладзе на лаўку нешта заверненае і кажэ, крыху памаўчаўшы/.

З ' Я В А 5-ая.

ПРОНКА - ПАЎЛЮК.

ПАЎЛЮК. Чаму-ж ты адразу ў хату ня ўнесла?...

Як шчанё на зямлі кінула...

ПРОНКА /прыбліжаецца да яго, але ўраз-жэ адступае назад/. Баялася...

ПАЎЛЮК /машынальна ідзе да печы і стаўляе гаршчок і чайнік; пасля выймае з шафы хлеб і нож і, ня гледзячы на яе, кажэ/. Ідзі есці! /Дзіцё плачэ; Паўлюк глядзіць на Пронку, каторая нават не ворушыцца/.

ПАЎЛЮК. Чаму дзіцё не развернеш?... можа хочэш, каб яно задушылося?... шэльма!

ПРОНКА /падходзіць, разварачывае дзіцё з лахманой і садзіць каля сябе/.

ПАЎЛЮК. Што-ж ты сядзіш, як пані?... Паднясі ягоскуды і накармі - чуеш? ну!...

ПРОНКА /падходзіць да стала з дзіцянем, садзіць яго на лаві, дае кавалачак хлеба і сама сядзе пры ім, злажыўшы рукі на каленах/.

ПАЎЛЮК /нясучы міску і стаўляючы яе прад Пронкай/. Еш і дай дзіцяці:

ПРОНКА /корміць дзіцё, але сама ня есць/.

ПАЎЛЮК. Чаму сама не ясі?

ПРОНКА. Не магу.

ПАЎЛЮК /памаучаўшы/. Хрышчонае.

ПРОНКА /сперша ціха, а потым ажыўляючыся/. А ня ўжо-ж!

ПАЎЛЮК /памаўчаўшы/. А як завецца?

ПРОНКА. Цыпрук.

ПАЎЛЮК. Цыпрук!... /Памаўчаўшы/. Колькі яму будзе?...

ПРОНКА. Год і восем месяцаў.

ПАЎЛЮК /памаўчаўшы/. Кладзіся і дзіцё палажы пры сабе, а я прасплю на лаві.

ПРОНКА /пасыля доўгай паўзы устае, хоча падыйсці да яго, але баіцца/.

ПАЎЛЮК. Чаго хочэш?

ПРОНКА /цалуе яму руку/.

ПАЎЛЮК. Ну, ідзі ужо спаць!... ідзі! /Кароткае маўчаньне; пасыля Паўлюк глядзіць на дзіцё, на Пронку і, адвертываючы вочы, кажэ, хрыпла, парушэны/. Не магу!... Божа мой!... Ніяк не!... не магу!...

ПРОНКА /туліць дзіцё да сябе/.

ПАЎЛЮК. Не... не хачу!... За нішто не хачу!... Што мне рабіць?... /Даўжэйшая паўза/.

ПРОНКА /плачучы, да Цыпрука/. Хадзі!... Для нас тутакі німа мейсца... Бяздольныя мы сіроты!... гоняць!... /Завертае дзіцё у хустку/.

ПАЎЛЮК /востра/. Куды хочэш ісці?... На голад?... забіць дзіцё... Але... добрая с цябе маці!...

ПРОНКА. А што мне рабіць? У цябе астацца на вачах?... Вінавата я і пайду.

ПАЎЛЮК /змагаецца з сабой, а пасля глуха кажа/. Астанься з ім!... /Паказвае на дзіцё/.

ПРОНКА /плачучы, валіцца яму да ног/.

ПАЎЛЮК /пехіляецца, падыймае яе і садзіць каля сябе/. Ціха! ціха!... Ёжо ціха! Мая ты бедная, мая ты, мая нешчаслівая!...

ПРОНКА. Ад смерці ты мяне, Паўлючок, ой, даражэнькі ты мой, залаценькі! ад смерці ты мяне выратаваў. Я ўжо паставіла, што, калі ты мяне ня прымеш, прагоніш, дзіцё пакіну дзе небудзь пад парогам, а сама атручуся... /Выймае паперку з кішэні/. Бачыш?... Атрута!

ПАЎЛЮК. У Імя Айца і Сына!... І на гэта чорт цябе падбіваў... Скуль ты ўзяла атруту?...

ПРОНКА. Беда і горэ падсунуло мне яе... Наелася-ж я яго даволі!... Пакінуў мяне гэты паганец! Каб яму цяжкай смерць была!... У бальніцы і ў вастрові сядзела я... У вастрові мяне і навучылі, скуль дастаць гэтаго золата... Была тамака такая, такая, што атруціла мужа...

ПАЎЛЮК. А за што ты сядзела?

ПРОНКА. За злосьць!... абліла адну варам, за тое і засудзілі; сядзела я ў вастрові і шмат чаго

мяне тамака навучылі за тры тыдні, што я там была.

ПАЎЛЮК. Мусіць ты а Богу зусім ня думала, а і я кешка рабіў, што з самага пачатку не прывучыў цябе да Бога і малітвы; вось, чаму ты ізноу з добрай дарогі да чорта павярнула.

ПРОНКА. Чорт ва мне сядзіць...

ПАЎЛЮК. Ну, Пронка, цяперака будзем разам пацеры казаць, ты павінна на голас за мной наўтараць.

ПРОНКА /становіцца на калені, але адначаснае пачынае плакаць, хліпаючы/.

ПАЎЛЮК /паднімае яе і прыціскаючы да сябе, кажа/. Ой, Пронка, як я цябе люблю!... страшэнне люблю цябе! Ты ўжо, мусіць, цяперака будзеш добрай і сумленнай, - я бачу ўжо, што ты і сама гэтаго хочеш... Ой, як я цябе люблю, мая ты бедненькая!... Як я люблю цябе!...

ПРОНКА. А яго, яго будзеш ненавідзець?... /Паказывае на заснуўшае дзіцё/.

ПАЎЛЮК /гледзячы на яго, змагаецца з сабой/. Яно бязвінна... Стварэнне Божае... вось, ведама, сірата...

ПРОНКА. А табе ня сорам будзе людзям глянуць у вочы...

ПАЎЛЮК. Ой! дурная ты, дурная! Чаго саромяцца. Сорам грэшныць, а мець літасць над сіратою -

ніякога сораму німашака. Я Богу за яго двякую, бо пры ім зло ад цябе хутчэй адступіцца і ты лепшаю будзеш.

ПРОНКА /гледзячы на яго/. Які ты добры!..

ПАЎЛЮК /памаўчаўшы/. Усе казалі, што ня верніцца, вярнулася... /Гладзіць яе па галаве/.

ПРОНКА /ажыўляючыся/. Хто казаў? Мусіць сестра.

ПАЎЛЮК. І дзвер, і сестра.

ПРОНКА. Яны, падлы, хацелі-бы, каб мае вочы гэтаго сьвету не бачылі. Ведаю я!.. у вочы мне будуць лезьці... але хай будуць асьцярожны з маім дзіцянем і са мною...

ПАЎЛЮК. Ціха! ціха!.. Скрыўдзіць цябе не пазволю, хоць гэта і сестра...

ПРОНКА /ня слухаючы яго/. Хамы! Яны умеюць толькі есьць і піць - душы-ж не разумеюць... Ой. доля-ж мая ліхая! Сірата я на сьвеці!..

ПАЎЛЮК. Ціха! Ціха! Ужо ўсё скончылося - ізноў па Божаю будзеш жыць.

ПРОНКА /цалуючы яго ногі/. Паўлючок! мой ты родненькі баценька!..

ПАЎЛЮК /падыймае яе і становіцца прад ёю, а яна прыгартвае да сябе дзіцянё; памаўчаўшы, Паўлюк кажа/. Ну! чаго-ж стаіш? Час ужо класьці дзіця спаць. Будзь, як у сябе у хаці і рабі, што хочэш і як хо-

чэш... Цяперака ты такая самая гаспадыня, як і перш была, а я падбягу да сястры і раскажу, што ты вярнулася... а казалася Ульяна, што ня вернешся, а ты такі вярнулася. /Адходзіць/.

ПРОНКА /перш стаіць на мейсцы, - пасля кладзе у ложка Цыпука, прыкрывае яго і пачынае сама распранацца; нехта стукнуў кіём у вакно і чуеця хрыплівы голас/.

З ' Я В А 6-ая.

МАРЦЭЛЬКА - ПРОНКА

МАРЦЭЛЬКА. Кірыэ Алейсон, Хрыстэ Алейсон! - Вотчэ з неба Божа...

ПРОНКА /падбегае да вакна і адчыняе яго/. Марцэлька. А я ўжо думала, што ты памёрла. А мая-ж ты даражэнькая, залаценькая!...

МАРЦЭЛЬКА /трасучы галавой/. А, а, а! Так ты ізноў такая самая гаспадыня, як і раней была?... Божа ўсемагушчы!

ПРОНКА /паўтараючы/. Але!... такая самая!...

МАРЦЭЛЬКА. З далёку бачу; стаіць твой і пры ім... Здзіравалася так, што аж ногі затрасліся. Ой, найсалодшы Ты Ісусе!... думаю... хіба вочы лгуць... і не салгалі. Ну, кажы, калі Бога мілуеш, што с табой было? - дзе той? і як ты с Паў-

люком пагадзілася?..

ПРОНКА /парушэная/. Той?.. А хай яго хваро-
ба!.. Каб ён скрось вямлі пайшоў. - Не хачу аб ім
і ўспамінаць!.. Але гэты, як бацька, дараваў...не
прагнаў, як сабаку... і з двіццяцей... добры... /у
яе падступаюць сьлезы/. Добры!.. Такого добраго
на ўсім сьвеці мусіць ня знойдзеш.

МАРЦЭЛЬКА. Запраўды, добры...

ПРОНКА /хапаючыся за галаву/. Ай! Марцэлька,
каб ты ведала, якую я бяду маю з гэтай галавой? -
баліць і баліць. І ў бальніцы была, і лекі прый-
мала, а боль як была, так і ёсьць. Вось, здаец-
ца, што зараз павалюся. Да ўсяго гэтаго я цяпе-
рака запрадалася яму у няволю з душою і целам.
Здароўе я загубіла, дзіцё на карку маю, і німа-
шака для мяне іншаго ратунку, як у гэтай хаці і
з гэтым чэлавекам жыць. Ох! у чорную гадзіну я
на гэты сьвет прыйшла.

МАРЦЭЛЬКА. Аднакжэ-ж, мая міленькая, шчась-
лівая ты! Ой! якая шчаслівая, што дастала тако-
га чэлавека! Не жарты, міленькая, які ён добры...

ПРОНКА /хапаючыся рукамі за галаву/. Я-ж і
сама ведаю, што за гэтую самую дабрату у няволю
яму запрадалася.

МАРЦЭЛЬКА /задумаўшыся/. Ой, доля-ж мая, до-

ля! Чаму ты мне такога чэлавека у малодшых гадох не паслала?... Чаму ты мяне, як тую траўку у полі, адну на гэтым сьвеці пакінула?.

ПРОНКА. Ага! добра табе так казаць, калі ты ўжо пастарэла, як той грыб. У моладасьці чэлавека сьвету, вясельле хочэ.

МАРЦЭЛЬКА. А колькі-ж табе гадкоў будзе, мая міленькая?

ПРОНКА. А ўжо трыццаць васьмы на Грамніцы пачала.

МАРЦЭЛЬКА /ківаючы галавой/. Ой, дык ты ўжо і не маладая, не дзіцё. Ужо і саракоўка не далёчка - "сорак лет - бабскі век!"

ПРОНКА. Мужыцкая прыказка... Ці-ж гэта праўда? А ей! як-бы йшчэ за мной леталі, каб толькі здарова была!...

МАРЦЭЛЬКА. Але, праўда! - чаму-ж не?... цененькая ты такая, ручкі твае, як у дзіцяці, маленькіе, і вочы такіе...

ПРОНКА /ціха/. Хавайся! - ён ідзе. /Крыху пачэкаўшы, выглядае праз вакно/. Не, гэта ня ён. ...Глянё, Марцэлька! - гэта-ж Даніла!... Які пекны хлапец зрабіўся з яго!...

МАРЦЭЛЬКА /ціха сьмяючыся/. Ат!... Дзяцюк малады, дык і прыгожы.

ПРОНКА. Гэта нічога, што малады, але ён такі
цененькі, складны, як паніч

МАРЦАЛЬКА /хітра/. Можэ-б гэтаму дзяцку шап-
нуць, што ты аб ім казалася?... а? Зрадзеў-бы!... яму
і у галаву ня можа прыйсці, каб хто яго хваліў,
ды йшчэ хто...

ПРОНКА /с перапуду адскочыла ад вакна і шэп-
чэ/. Уцекай!... Паўлюк ідзе!... /Зачыняе вакно/.

ПАЎЛЮК /уходзіць/.

З а в е с а.

А К Т ІУ.

/Хата Паўлюка - так як у другім акці; на парозі скорчывшыся сядвіць Пронка, - рукі яе трасуцца, цяжка дышае. За дзвярыма, каторыя адчынены, гоман: павышаны голас Данілка, гнеўны голас Піліпа, ад часу да часу перэрывючыся крык Ульяны і плач дзяцей/.

З'ЯВА І-ая.

ПІЛІП - ПРОНКА -- ДАНІЛКА.

ПІЛІП /за дзвярыма, б'ючы Данілку/. Садома і Гамора! За цябе-ж гром Божы хату спаліць!... Ён жэ быў для цябе, як родны дзядзька... А ты цяперака з яго бабай!... А да плуга, да цэпа - не за спадніцамі увіхацца!... І яшчэ да каго? - Да чужых жанок!... а каб цябе хвароба!... Вон с хаты! - чуеш? - Вон!... Ідзі на валацугу па сьвеці, у найміты ідзі, а с хаты - вон! Эх!... нячысьцік пракляты!... Вон!...

ДАНІЛКА /плачучы/. Ты не маеш права выганяць мяне с хаты. Такая яна твая, як імая: мы дзеці адных бацькоў.

ПІЛІП. А хто табе бацькай быў... Ці на тое я гадаваў і карміў цябе?... і розуму вучыў, каб ты Саdomу і Гамору рабіў, каб ты паскудзіў чужыя гнёз-

ды?... Ты!... /Чутно біцьцё, крыкі, энкі/.

ПРОНКА /на парозі хаты/. Божа Міласэрны!... Пачуе... Далібог, пачуе! /Агледаецца на камору, дзвяверы ад каторай папраўдзі адчыняюцца і паказваецца, нерасчукаўшыся яшчэ ад сну Паўлюк; ён стаіць на парозі і Пронкі не бачыць. У гэтую самую хвіліну у хату уваліваецца Піліп, і цягне за сабою Данілку/.

З ' Я В А 2-ая.

ПІЛІП - ПАЎЛЮК - УЛЬЯНА.

ПІЛІП /да Паўлюка/. Садома і Гамора!... Злавіў іх! Злавіў абаіх у стадолі!... /Паказываючы на Пронку/. Сука!... Гані вон с хаты!... А гэтаго шэльму, падлеца, забью! забью!... далібог, забью!...

УЛЬЯНА /увайшоўшы, падае у ногі Піліпу /. Ціха!... маўчы!... Піліп, ой!... Піліп, што ты робіш?... Маўчы!... ты яго забьеш гэтак... глянь на яго!.../Паказвае мужу рукой на Паўлюка, каторы момэнт стаіць ні жывы, ні мёртвы/.

ПІЛІП. На што маўчаць?... Хай ведае!... Ён-жэ мужык, не баба. /Штурхаючы і бьючы Данілку выкідае с хаты і сам выходзіць за ім. Перапуджэная Ульяна выходзіць так сама/.

З ' Я В А 3-ая.

ПРОНКА - ПАЎЛЮК.

ПРОНКА /паўзе да ног Паўлюка/. Ня вер ты ім, Паўлюк!... ня вер!... гэта не праўда - зумысьля.

ПАЎЛЮК /моўчкі хапае яе за плечы і некалькі разоў кідае на зямлю; потым выходзіць с хаты; апіраецца тамака аб сьценку і плачучы, кажа сам сабе /. Вось, тыкі ўжо немамака для яе ратунку!... Німа збаўленьня, а для мяне шчаслівай долі на сьвеці!... Божа мой Ўсемагушчы! Што мне цяперака рабіць?... /Хістаючыся ідзе на падворак/.

З ' Я В А 4-ая.

ПРОНКА - УЛЬЛЯНА.

ПРОНКА /адна - праз момэнт - у тым палажэньні, у якім пакінуў яе Паўлюк; пасьле, ускочышы і са злосьцю, як шалёная пачынае крычаць/. А, а!... Рабіў!... навдзекаваўся!... Каб яму так Бог не дараваў ніколі, як я не дарую! - да сьмерці гэты вдзек памятаць буду... Сорама!... сорама!... / На падворку аддаляючыся гоман. Убегла Ульяна, несучы Цыпрукі - кідае яго пад ногі Пронкі і кажа/.

УЛЬЯНА. Маеш сваё дзіцё. Чаму яго лепш не пільнуеш заместа таго, каб шапні с хлапцамі заво-

дзіць. Каб не я, то ад яго горсьць ко́стачэк аста-
ла́ся-б; с-пад во́за я яго́ выцягнула. Калі радзіла,
то і сы́церажы́ яго́!.. Але, му́сіць, така́я ты і ма́т-
ка, як жо́нка!.. Шэ́льма, а не ма́тка!.. /Выбега́е/.

ПРО́НКА /кіда́ецца за ёю з ненаві́сьцю/. Забью́!
далібо́г, забью́! Вазьму́ за го́рла і заду́шу, як суку́.

З ' Я В А 5-ая.

ПАУЛЮ́К - ПРО́НКА.

ПАУЛЮ́К /ухо́дзячы, чу́е ўсе́, хала́е Про́нку за ру́-
кі і прыці́скае да зямлі/. Не забьёш! не забьёш!..
Цярпі́!.. Паку́туй!.. апа́мятайся!.. Аб убі́ўствах ня
ду́май!.. Ты!.. /Пуска́е яе/. Ё́зу. Хры́сьце Міласе́р-
ны!.. Што мы табе́ дрэ́ннага зрабі́лі?.. /Бярэ́ дзіце́
на ру́кі/.

ПРО́НКА /кіда́ецца да яго́/. Не чэ́пай яго́! Чу́еш?
гэта́ маё́ дзіце́, па́нскае, а ты мужы́к, разбо́йнік...
Мужы́к, мужы́к, подлы мужы́к! Чу́еш?.. /Хо́чэ вы́рваць
у яго́ Цыпрука́ - Паўлю́к не дае́/.

ПАУЛЮ́К. Апа́мятайся, Про́нка! Гэта-ж ты мне та-
ды на магі́лках перад сьвяты́м крыжэ́м прыся́гала...
Я-ж табе́ нічо́га дрэ́ннага не зрабі́ў. За што́ ты мя-
не кр́удзі́ш? Сагрэ́шыла ты, дык апа́мятайся!.. Калі́
ты з дзіце́м да мяне прый́шла, я-ж быў для цябе́, як
ба́цька... па́мятаеш?.. Я злі́таваўся над табо́й, як

над тою птушкою без гнізда, а ти цяперака што робиш? У придатку, ти яще са злосцю кидаеться на мяне...

ПРОНКА. Біў ты мяне?... чуеш?... біў!...

ПАЎЛЮК. Грешны я!... Чорт пристаў... але ты ня злуй, Пронка, я ўжо табé нічога не зраблю!... Чуеш?... не зраблю!... апамятайся!... /Стаіць момэнт, глédзячы на Пронку, катóрая хапаецца за галаву/.

ПРОНКА /стогне/. Ёзу! Мая галава!... А каб вас паляруш!... Каб вам дабра не было!

ПАЎЛЮК. Ціха!... Пронка, не клянi!... грешная ты і патрэбуеш змiлавáння Бóжаго!... не клянi!... Я ўжо табé нічога каваць ня бóду, тóлькі ты апамятайся!... /Апóшнiе слóвы каже выходзячы/.

ПРОНКА. Пабіў!... пабіў!... Бóжэнька!...

ПАЎЛЮК. Дзiцяцi ёсьцi даць трéба - нагатуў крупéні!... яно-ж бязвiнна!... нагатуў ёсьцi. Ты-ж такi матка!... Я ўжо пайдó с тваiх вачэй, але ты тóлькі апамятайся i... нагатуў!... /Пайшоў/.

З ' Я В А 6-ая.

ПРОНКА. Нагатуў я табé! Ой, нагатуў. Вось, наешся!... Сыты ўжо будзеш. Такi сыты, што ўжо нiкóлi табé не захóчэцца. У гадзiну сьмёрцi давёдаешся, як гэта на такую, як я, руку падыймаць. /Халакучыся за

галаву/. Ой! галава!... мая галоўка!... /Хістаецца ідучы, як п'яная. Нахіляецца над скрыняй, выймае тую самую папёрку з атрутай, каторую у трэцьцім акці паказывала Паўлюку; парашок сыпле у гаршчок са стравай, а папёрку кідае на зямлю так, што яе можна бачыць/. Божая кара на мяне за тое, што ня ўмела сябе шанаваць і ўлезла паміж мужыкоў. Вось, да чаго дайшла!... Кара Божая!... /Мешае памалёнку у гаршчкі. Вусны яе заціснуты. Адстаўляе на бок гаршчок і паправіўшы валасы, сцірае лаву; посьле, выймае са скрыні нейкую работу і сеўшы каля вакна, пачынае рабіць яе і падсьмейваецца нейкім дзіўным, непрытомным сьмехам/.

З ' Я В А 7-ая.

ПАЎЛЮК- ПРОНКА.

ПАЎЛЮК /увайшоўшы, ласкава пшчаецца/. Ці ёсьцека што з'есьці.

ПРОНКА /не кідаючы шыць/. Ёсьць.

ПАЎЛЮК. Уліў у міску і дай.

ПРОНКА. Сам вазьмі.

ПАЎЛЮК /бярэ гаршчок і налівае/. Цыпрук а пакінуў у Аўдоўцы!... хлапец заснуў. /Сеў, жэгнаецца ломіць хлеб і есьць/.

ПРОНКА /глядзіць на яго спады-лоба, глупа пад -

сьмеваецца; вочы яё зло блішчаць/.

ПАЎЛЮК /перэстае ёсць, кладзе лыжку, плюе і кажа/. Не смашна - горка; мусіць крупы былі перэстарэлыя і тухлыя...

ПРОНКА /шэптам да сябе/. Тухлыя...

ПАЎЛЮК /скідае памалу з сябе сермягу/. Нешта у галаве шуміць... Сон моруць!... ой!... лягу, адпачыну... можа засну... /Кладзе сермягу пад галаву на лаві, кладзецца сам і засыпае/.

ПРОНКА /кладзе работу на калёнах і глядзіць на яго, пасля закрывае твар рукамі і так сядзіць ціха. Паўлюк застагнаў - яна ўскаківае і бяжыць да двьвярэй, у якіх стаяла Марцэлька/.

З ' Я В А 8-ая.

МАРЦЭЛЬКА - ПРОНКА.

ПРОНКА /здаўленым голасам/. Марцэлька! /Кідаецца ёй на шыю і пачынае плакаць/.

МАРЦЭЛЬКА /моўчкі паказваючы на Паўлюка, кажа/. Ціха, міленькая, а то яшчэ прачнёцца!

ПРОНКА. Не прачнёцца ён ужо хутка, а можа і ніколі не адчыніць сваіх вачэй на гэты сьвет... ён ужо ніколі мяне бачыць ня будзе!... /Сьмяецца/.

МАРЦЭЛЬКА. Чаму?... Што гэта на цябе найшло?..

ПРОНКА /грозіць кулаком Паўлюку/. Я яму ўжо

так зрабіла... што ня будзе...

МАРЦЭЛЬКА Мая-ж ты міленькая, а што-ж ты яму такога задала?

ПРОНКА /як раней, зло сьмяючыся, шапчэ на ву-
ха/. Атруціла. /Сьмяецца/.

МАРЦЭЛЬКА. У Імя Айца і Сына! Ці ты зварьяцела?
- гэтакое казаць...

ПРОНКА /ківаючы галавой/. Можа і зварьяцела...
але ён ужо мяне біць ня будзе!.. Выйду за Данілку.
...чуеш? За Данілку...

МАРЦЭЛЬКА. Божухна мой! Пронка, ты не хлусіш?..

ПРОНКА /бьёцца у грудзі/. Далібог!.. а той та-
кі прыгожы ды складны!.. /Сьмяецца/.

МАРЦЭЛЬКА /на голас/. Людзі, ратуйце. Ёзу. Ма-
рыя! Сьвяты Язэпе!.. Айчэ наш, каторы ёсьць ў не-
бі!.. Сьвяты Антоні!.. Прэсьвятая Марыя Дзэва!...
Кірыэ Алэйсон!.. /Падаецца назад, жэгнаецца спў-
джэная/.

ПРОНКА /глядзіць на Паўлюка, каторы стогне
праз сон; усмехаецца і ківае галавой/.

МАРЦЭЛЬКА. Ах! шэльма-ж с цябе!.. Ах! чорт ця-
бе аплутаў. Ой, галованька мая!.. чаго я сюды прый-
шла?.. на што ты мне аб гэтым казала?.. Яшчэ і бя-
ды набярўся!..

ПАЎЛЮК /прачнуўшыся, стогне/. Ульяна! Ульяна!

ПРОНКА /бытцам раптам перэпужалася, прыседае падаёцца ў кут за шафу, - відаць яё толькі публіцы/.

МАРЦЭЛКА /хутка выходзіць, стукаючы палкай/.

ПАЎЛЮК /падыймаецца, стогнучы што раз сільней, і клічэ/. Ульяна! /Посьле паўзе, не маючы сілы стаць на ногі, чатыры разы да дзвярэй, каля дзвярэй упаў і клічэ яшчэ раз/. Ульяна!...

З ' Я В А ' 9-ая.

ТЫЕ-Ж і УЛЬЯНА -АЎДОЦЬЦЯ - ПІЛІП - ДАНИЛКА.

УЛЬЯНА /прыбегшы/. Ісусе Хрысьце! што гэта з ім?.. А казала, што заб'еце... Божухна мой міласэрны! /Падыймае яго; нясуць на ложка/.

АЎДОЦЬЦЯ /прыбегшы за Ульянай/. Я яму ўраз дам станоўніку!... /Выбегае/.

ПІЛІП /да Ульяны/. А ты гарачаго попелу на жывот палажы яму, толькі хутка!... Хутчэй! Хутчэй!...

УЛЬЯНА /выймае попел с пэчы, сыпле у хвартух, завязывае і нясе Паўлюку, каторы стогне/.

АЎДОЦЬЦЯ /прыводзіць зельле у гаршчок/. Ось станоўнік - ад усіх хвароб памагае!... /Падыйшоўшы да Паўлюка, стаўляе гаршчок і, прычыхваючы, кажа/. У Імя Айца і Сына!... Яму-ж грамніца, а не станоўнік патрэбен!... Ён-жа, бедненькі, зусім канчаецца... гля-

дзіце!... і вочы ўжо бяльмом завалаківае!...

УЛЬЯНА /плачучы/. Міленькі мой!... Баценька мой
родненькі!... /Бяжыць па грамніцу/.

ДАНІЛКА /сморгаючы носам/. А каб яё пакруціло.
Лезла, шэльма, чэплялася, як смалá!... Здурнеў зусім
і прапаў!... /Прычытаючы/.

ПІЛІП. Садóма і Гамора! бачыш?... гэта ты зрабіў,
ты, нячысьцік пракляты!

УЛЬЯНА /прыводзіць запаленую грамніцу/.

ПІЛІП. Бацьковая!... дайце, матка!... трымайце -
праз сьлёзы нічога не бачу...

АЎДОЦЬЦЯ /устаўляючы грамніцу Паўлюку ў руку/.
Прэсвятая Дзёва, атпусці грэхі нешчасліваму!...
Прымі яго душу!... /Усё на калéнах ей патурáюць; у
гэты момэнт з'яўляецца Марцэлька; падпаўзае да Пі-
ліпа і цягне яго за рукаў; ён, устаўшы, ідзе за ёю.
Паўлюк стогне, выпускае з рук грамніцу і сядзе на
лóжку. Усё ўстаюць, перапуджэныя/.

АЎДОЦЬЦЯ. Прэсвятая дзёва. Дай яму пажыць хоць
яшчэ міну́тку!... Як-жа табе, Паўлючо́к?..

ПАЎЛЮК. Лепш, кума, лепш, а грамніцу загасіце:-
не прыйшоў яшчэ час на яё.

УЛЬЯНА /цалуючы яго/. Бог Ўсемагушчы!...

АЎДОЦЬЦЯ. Бўдзеш жыць!... цяпэрака напійся кума-
нёк!... /Дае яму зéлак/.

МАРЦЭЛЬКА /Піліпу/. Піліп! ведаеш, Піліп? Ведаеш што?... Твой дзэвер атручэны.

ПІЛІП. Ня можа быць!...

МАРЦЭЛЬКА. Далібог!... Не кажы толькі, мой міленькі, што гэта я табé казала. Атруты яна у страву яму насыпала - сама мне гэта казала. Толькі не кажы, што гэта я табé... калі Бога баішся...

ПІЛІП /асалавёўшы, глядзіць па хаці і затрымваецца на Паўлюку/. Атручэны...

ПРОНКА /сядзіць, скорчывшыся, падпіраючы барадзю рукамі і глядзіць на Паўлюка, вытарашчывшы вочы/.

ПІЛІП /падыйшоў да Паўлюка/. Ведаеш, Паўлюк?... ты атручэны! жонка табé задала атруты - чуеш?...

ПАЎЛЮК /бітцам на пружыні падняты сядзе, выпрастоўваецца, разгледзецца у ва ўсё бакі і бачыць на зямлі папёрку ад атруты/. Га!...

ПІЛІП. Атруціла - усыпала атруты у страву.

УЛЬЯНА і АЎДОЦЬЦЯ /ламаючы рукі/. Ці ты еў што сягонья?

ПАЎЛЮК /увесь час асалавёўшы, ціха, не адрываючы вачэй ад папёркі/. Еў!

УЛЬЯНА. А што ты еў?

ПАЎЛЮК /паказваючы рукой/. Крупеню...

УЛЬЯНА /хапаючы гаршчок/. Гэта, гэта!... Божа Міласэрны. Гляньце, матка, нешта бялейша, як заў-

сёды бывае...

ПАЎЛЮК /моўчкі сядзіць/.

ПІЛІП /Дані́лцы/. Падбяржы хутчэй па вурэдніка -
ён на вёсцы. Бог яго нам паслаў сягоньня...

УЛЬЯНА. Бяржы жыва!... Гэтую шэльму у вастрог...
/Падыймаецца гоман і гвалт/.

АЎДОЦЫЦЯ. Ой, доля-ж наша, доля!... Вось!... са-
сватала табé доля!... /Усё выбегаюць/.

ПРОНКА /скорчыўшыся, угледзецца у адзін пункт/.

ПАЎЛЮК /пабачыў яе і, крыху пачэкаўшы, клічэ/.

Пронка!

З ' Я В А ІО-ая.

ПРОНКА - ПАЎЛЮК.

ПРОНКА /падаецца ўперад і затрымваецца/.

ПАЎЛЮК. Пронка. гэта праўда?... Пронка! ты ні-
колі не лгала, скажы і цяперака справядліва, ці гэ-
та праўда?..

ПРОНКА /пачэкаўшы, глуха/. Праўда.

ПАЎЛЮК /цяжка уздыхнуўшы, падае на падушку/ А?..

З ' Я В А ІІ-ая..

ПАЎЛЮК - ПРОНКА - ПІЛІП - АЎДОЦЫЦЯ - УЛЬЯНА -
ВУРАДНІК - ДАΝІЛКА.

/Праз момэнт ухóдзяць усё: сперша Піліп, за

ім Аўдоцьця і Ульяна, пачэкаўшы крыху Вура́днік, а за ім Дані́лка. Пронка стаіць сярод хаты, як стоўп, уста́віўшыся у вадзін пункт/.

ПІЛІП. Ня гне́вайся, дзе́вер, ўраз прыйдзе Вура́днік і забярэ́ гёную шэ́льму!... /Плюе́ць; кабе́ты абхо́дзяць Пронку кругом здалеку/.

ВУРАДНІК /уваішоўшы, Пронцы/. А! а! гэта ты... Ну, адзевайся - пойдзем пагуляць... Ну і пагуля́емо мы сабе́. /Піліпі/. Да ста́ну ўжо́ сяго́дня пазна - заўтра завяэу́, а сяго́дня у мяне переначу́е...

КАБЕТЫ. То́лькі яé адсю́ль забярыце, - змiлуйцеся, іраз-жэ і забяры́це...

ВУРАДНІК /ту́заючы Пронку/. Шэ́вяліся!... шэ́вяліся!... чуеш?...

АЎДОЦЬЦЯ /збіра́ючыся ісьці/. Прэ́святая Дзе́ва. Змiлуйся на́д нешча́сьлівым! вярні́ яму́ жыцьце́... Як жэ табе, Паўлючок.

ПАЎЛЮК /гледзячы на Пронку, каторук ўжо́ у дзвяро́х Вура́днік і Дані́лка трымаюць за плечы/. Добра... ужо́ добра!... лепш!...

ВУРАДНІК. До́хтара прышлі́ с прысу́тства, а цяпе́рака пайшлі́. Німа́ часу́. Остава́йцеся з Бо́гам! /Усе́ іду́ць за ім, папіха́ючы Пронку прад сабо́й/.

УЛЬЯНА. Цыпрука́ вóзьмемо, паку́ль Паўлюк ня вы́здарауляе, а та́мака... во́ля яго.

ПАЎЛЮК /пасыля паўзы/. Астаўце яе!... /Ульяна абарачываецца да Паўлюка, а ён устае памалу, быццам надумываючы нешта; калі Пронка ужо за парогам, хутка бяжыць паміж баб, ідучы сваду, - яны здзіваванні падаюцца назад, у глыб хаты. Паўлюк выбегае за дзвярэы, каторыя астаўляе адчынены... за дзвярыма чутно воць што/.

З " Я В А 12-ая.

ВУРАДНІК - ПІЛІП - ПАЎЛЮК - ДАЊІЛКА.

ВУРАДНІК. Ніякога тóлку тутак нiмá. Атрóціла, - вам яшчé мáла... А можа́т радней аб'яснiце...

ПІЛІП. Паўлюк! Паўлюк! Бог с табóй!... ты чыста зварья́цеў!...

ДАЊІЛКА /прычыта́ючы/. Прыставáла, спакóю не дава́ла. Я прав яé дóшу чóрту запрада́ў... Не баранiце, дзядзька!

ПАЎЛЮК. Гéта ма́я во́ля - я прысяга́ў... я сам палíцiя!... /Павыша́ючы голас/. Пуска́йце яé!...

ВУРАДНІК. Го́рды!... А!... скаці́на! /Аддаля́ючыся гоман/.

УЛЫЯНА i АЎДОЦЬЦЯ /глядзя́ць перапуджэ́нне i шэпчу́цца/. Зварья́цеу!... Зусiм зварья́цеў!... /Даю́ць да-ро́гу Паўлюку́, каторы увóдзіць Пронку ў хату/.

З ' Я В А 13-ая.

ПАЎЛЮК - ПРОНКА.

ПАЎЛЮК /падвóдзіць Прóнку да сталá/. Хадзі! Рас-
праніся, - адпачынеш. Яшчэ раз я цябé вёратаваў, хоць
ты і цяжка саграшыла... але каб цябе засадзілі у ва-
стро́г, то-бы на ве́кі загíнула. Мо́жа хоць цяпе́рака
напра́вішся... Пажалеў я цябé!... Ой! Як я цябé пажа-
леу. Я прысягаў, што не пакіну. /Прóнка стаіць аду-
рэўшы/. Ну, чаго-ж ты стаіш? Распалі́ агóнь, бо ў ха-
ці халадно́... і загату́й гарба́ты для сябé і для мя-
не. Яшчэ час на мяне не прыйшоў, дык я і не памёр..
У сярэдзіні нешта дрэнна, але нічо́га - прóйдзе./Сеў
на ла́ві, апусьціўшы галаву/.

ПРОНКА /памáлу, як-бы станóвячыся на калéні, па-
дае ў но́гі Паўлюку́ і, распластаўшыся, мо́мент ціха
ляжыць, це́ла то́лькі яе ўсе́ ў сўдарагах, і ціхі плач
лёдзьве-лёдзьве далета́е да вушэ́й/.

ПАЎЛЮК /ла́скава/. Ну, до́сі ужо, Пронка! Такая
самая ты тутака гаспадыня, як і перш была.../Устау
і ідзе́ у камо́ру/.

ПРОНКА /устаўшы, стаіць сяро́д ха́ты, по́сьлэ па-
ма́лу ідзе́ да скры́ні, бярэ адту́ль чырвоны шнуро́к -
та́сму, падпера́зтваецца ёю па версі і ідзе да двэ́в-
ра́й, праз катóрыя віда́ць галаву́ Марце́лькі; Марце́ль-

ка, пабачыўшы Пронку, падаецца назад і хавецца, але Пронка хапае яе за руку/.

З ' Я В А 14-ая.

МАРЦЭЛЬКА - ПРОНКА.

ПРОНКА. Забіў ён мяне сваёю дабратою!... жыць на сьвэці не магу з аднаго толькі страху!... не магу!... / Уздыхнула і шэпча, быццам сама да сябе/.

МАРЦЭЛЬКА /прысеўшы на парозі, слухае/.

ПРОНКА. Іісусе! Марыя!... Іісусе! Марыя!... Каб толькі, здаецца, магла, то забіла-б яе, як суку шалёную...

МАРЦЭЛЬКА /ускочыўшы/. Каго?

ПРОНКА /устаіўшыся у вадну точку/. Стаіць у мяне прад вачыма і стаіць!... куды-б не павярнулася, усюды яе бачу, а якая страшная!...

МАРЦЭЛЬКА. Хто такі?... Мая-ж ты міленькая!

ПРОНКА /быццам толькі цяперака апамятаваўшыся/. Я-ж сама...

МАРЦЭЛЬКА. У Імя Айца і Сына і Духа...

ПРОНКА /хапае Марцэльку за плячо/. Глядзі! Глядзі!... за мною тамака стаіць!... баюся павярнуцца...

МАРЦЭЛЬКА. Хто стаіць?...

ПРОНКА. Ну, я!... Я яе ўжо ведаю - яна так сама, як п'яніца... калі цвяро́зая, дык добра, а калі нап'я-

эца, то ізноў яму нешта зробіць!.. /Паказвае на сябе/.

МАРЦЭЛЬКА. Што ты гаворыш, Пронка?... хто та кі?..

ПРОНКА. А я!..

МАРЦЭЛЬКА. Кірэ Алэйсон!.. Хрыстэ Алэйсон!..

ПРОНКА /хапаючыся за галаву/. Ой! галава мая! галава! /Дрыжыць/. Сыцюдзена! сыцюдзена! /Корчыцца/. Людзі кажуць, што калі хто вешаецца, заўсёды бывае вялікі вецер... і сягоньня якраз тое самае... Чуеш?... Вые... Чуеш? бач!... чуе... Будзе мець ахвяру. Вось ляціць за мной, ляціць, гоніцца!.. /Выбегае за дзвяры/.

МАРЦЭЛЬКА /перажэгнאלася; бярэ с паліцы хлеб і так сама выходзіць с хаты; вецер завывае; с каморы выходзіць Паўлюк, лёдзье трымаючыся на нагах; аперваючыся аб уселякіе рэчы па дарожі, ідзёда ложка, сперша паўзіраўшыся, дзе Пронка; у гэты самы момэнт чуцен крык Марцэлькі/.

МАРЦЭЛЬКА. Божухна!.. Ратуйце, хто жыў!.. На магілкі!.. Прасьвятая Дзёва!..

ПАЎЛЮК /станоўіцца на ногі, падбегае да дзвярэй, але ня можа стаць на нагах і апіраецца аб сьцэнку. Гоман павялічваецца. Паўлюк стаіць, астаўпянеўшы, з апушчэнымі рукамі; крык баб/.

З ' Я В А 15-ая.

ПІЛІП - ДАНІЛКА - ПАЎЛЮК - ПРОНКА - МАРЦЭЛЬКА -
БАБЫ - МУЖЫКІ.

ПІЛІП і ДАНІЛКА /унёсяць нежывую Пронку - на
шыі у яе шнурок, каторы цягнецца па зямлі; за імі
уходзяць: бабы, мужыкі, дзеці і Марцэлька. Паўлюк
стаіць бытцам нежывы, і глядзіць/.

ПІЛІП. Павёсілася! Павёсілася! На магілках...
на крыжы павесілася!...

ПАЎЛЮК. Божа!... Змілуйся над яе грэшнай душэч-
кай!... /Паўлюк падае і падаючы, апіраецца а сьцен-
ку/.

З а в е с а .

К А Н Е Ц .

III. Повесці, апаведаньня прозай.

Дым Конопніцкай	цэна	4 кап.
Казкі	»	6 »
bis Гэдалі, Э. Оржэшко	»	6 »
bis Казка аб вадзе	»	3 »
Архіп і Лявонка, Горкаго	»	8 »

IV. Вершы.

Вязанка Я. Лучыны	цэна	4 кап.
bis Тарас на Парнасе	»	5 »
Дзед Завала, Ядвігіна Ш.	»	5 »
Свапок, зборнік вершаў А. Паўловіча	»	15 »
Адвечная песьня, абразок у XII зьявах Я. Купалы	»	20 »
bis А хто там ідзе. Песьня Я. Купалы з нотамі	»	10 »
Bielaŕuskije pieśni z notami. Sabraŭ A. Hryniewiś	»	30 »
bis Беларускі песеньнік з нотамі	»	15 »
Песьні жалбы Якуба Коласа	»	30 »
Huślar, zbornik wierśaŭ J. Kupały	»	50 »
Кацярына, С. Шэвчэнка	»	10 »
* Жалейка, Зборнік вершаў Я. Купалы	»	50 »
* Pan Tadeuś, A. Mickiewiśa pierekl. Marcin-kiewiśa	»	25 »
* Hapon, arowieś Marcin-kiewiśa	»	15 »
* Wiečarnicy, arowieści Marcin-kiewiśa	»	15 »
* Śčeraŭskije dažynki, Kupały, Marcin-kiewiśa	»	20 »
* Dudka bielaŕuskaja M. Buračka	»	25 »
* Smyk bielaŕuski S. Reŭki	»	20 »

Увага. Пачынаючы ад Жалейкі усё выданьне ёсьць і на дарагой паперы у пекнай з беларускім узорам вокладцы. Цэна дарагаста выданьня два разы даражэй за звычайнае.

Скора выйдучь:

Аб рэчых, Бieroзкі.
У дому лепей, Новіча.
Аб лубіне і сэрэдэльлі.

Беларускія тэатральныя творы.

* Модны шляхцюк, камэдыя у 1 дзеі Каганца	25 кап.
* У зімовы вечэр. Абраз Э. Оржэшко у 1 дзеі	35 »
* Пашыліся у дурні. Жарык Крапіўніцкаго у 3 дзеях	60 »
* Сватаньне. Жарык Чехова	25 »
* Михалка. Камэдыя у 1 дзеі	35 »
* На рэвізіі, абраз у 1 дзеі Крапіўніцкаго	35 »

«Наша Ніва» за гады:

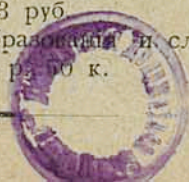
bis 1906	50 »
bis 1908	2 р. — »
bis 1909	2 » 50 »
Беларускі календар за 1910—1911 г.	15 »

Беларускія пачтовыя пісулькі.

Шчарсуны ў летка, Шчарсуны ў зімку, Пранцішэк Богушэвіч (Мацей Бурачок), Вінцук Марцінкевіч, Мужыкі с пад Пухавіч, Торжышчэ у Пухавічах, Дзеўчаты с пад Слуцка, Парабкава дворная хата, Дудар Беларускі, Янка Лучына, Вясковая баба, Дом Тадеуша Косьцюшкі, Беларускае евангеліе XV в., Апостол Скорыны, Беларуская біблія XVII в., Беларускі псалтыр XVII в., Беларускі жyd, Арба валамі на Палесьсі, Палудзен жэнцоў у Палесьсі, Селянін с пад Мінска, Белаежская пушча, Беларускі тып.

Выданьня у чужых мовах аб Беларусі.

- ~~Белорусы. А. Новин, цэна 10 кап.~~
- ~~Страницы из истории крепостного права в XVIII и XIX вв.~~
- М. Довнар-Запольского цэна 20 кап. 3 гісторыі апошніх ста лет паншчыны у нас.
- ~~Czeszot. Pieśni wiesniacze z nad Niemna i Dźwiny (100 białoruskich pieśni).~~
- Cena 50 kap.
- ~~Dunki białoruskie ze wsi Głębokiego w powiecie lidzkim gubernii Wileńskiej w r. 1885 spisane przez Władysława Weryhę. Krakow, 1889.~~
- ~~Podania białoruskie, zebrane przez Władysława Weryhę, poprzedzone wstępem przez Jana Karłowicza. Lwów, 1889.~~
- ~~П. В. Шейн. Материалы для изучения быта и языка русского населения С.-З. края. Т. I часть I. Бытовая и семейная жизнь белорусса в обрядах и пѣснях. Спб. 1887. 3 руб.~~
- ~~Его же. Т. I часть II. Спб. 1890. 2 руб.~~
- ~~Его же. Том II. Сказки, анекдоты, предания, воспоминания, пословицы, загадки и проч. Спб. 1893. 3 руб.~~
- ~~Его же. Том III. Описание жилища, одежды, пищи, занятий; препровождение времени в т. д. Спб. 1902.~~
- ~~Верхнее Подляшье и Беларусь. С 11 портретами, 37 диаграммами, картограммами и схематическими профилями, 1 большой справочной и 10 малыми картами. Издание А. Ф. Девриена. Спб. 1905.~~
- (IX том выданья „Россия“. Полное географическое описание нашего отечества. Настольная и дорожная книга для русских людей. Цэна 3 р. 75 кап. У окладца 4 руб. и 4 руб. 25 кап.)
- ~~Сборник малорусских и белорусских народных пѣсень Гомельского уѣзда. 180 пѣсень записаны для голоса Зинаидой Радченко; стр VII+80, цэна 2 р. 50 к.~~
- ~~Словарь белорусского нарѣчья Носовича, цэна 3 руб., стр. 2+752.~~
- ~~Программа для собиранія особенностей белорусской рѣчи. Е. Карскаго стр. 50, цэна 25 кап.~~
- ~~Государственное хозяйство великого княжества Литовского Довнар-Запольского, стр. 807—CXII. Цэна 4 руб.~~
- ~~Очерки по организации Западно-русского крестьянства в XVI в. Довнар-Запольского стр. 307+VIII+167 приложений, цэна 3 руб. 50 кап.~~
- ~~В. Дунин-Марцинкевич и его поэма «Ганец». М. Довнар-Запольского, цэна 20 кап.~~
- ~~В. Дунин-Марцинкевич и его поэма «Тарас на Парнасе». М. Довнар-Запольского, цэна 15 кап.~~
- ~~Западно-русские переводы псалтыри в XV—XVIII вв.; исследование Е. О. Карскаго, стр. 444, цэна 3 руб.~~
- ~~Документы Московского Архива Министерства Юстиции (наибольш белорусские) стр. 570, цэна 3 руб.~~
- ~~100 przykazak, zahadak, prydzumak i nawendaŭ dla pażytku Białoruskaho (Krywickaho) narodu, napisał A. I. Cena 13 kap.~~
- ~~Белорусскія народныя мелодыі. Е. Р. Романова. Беларускія песьні з нотамі, стр. 44, цэна 1 руб.~~
- ~~Постыпное возсоединение униатов Г. Шавельскаго, стр. 380+84, цэна 3 руб.~~
- ~~Иосифат Жарскій, провинція. Вазилянских монастырей. Биографическій очерк И. А. Хлѣбцевича, стр. 94, цэна 40 кап.~~
- ~~Жароцкое братство двѣхъ Маріи, И. А. Хлѣбцевича, стр. 48, цэна 30 кап.~~
- ~~Усе тры апошніе кнігі—матэрыял да гісторыі Уніі на Беларусі.~~
- ~~Е. О. Карскій. Белоруссы:~~
- Т. I. Введение въ изучение языка и народной словесности, стр. 10+466, цэна 2 р. 50 к.
- II, часть 1. Языкъ белорусскаго племени. Историческій очеркъ звуковъ белорусскаго нарѣчья, стр. XXIV+579, цэна 3 руб.
- часть 2. Историческій очеркъ словообразованія и словоизмѣненія въ белорусскомъ нарѣчьи, стр. XV+407, цэна 2 р. 50 к.

Бел. нац. б-ка
1994 г.

.....

24/10/19

0000000 1954332

